

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**ZGODOVINSKI RAZVOJ
POKOJNINSKIH SISTEMOV**

Ljubljana, marec 2002

GORAZD JENKO

IZJAVA

Študent _____ izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UNIVERZA V LJUBLJANI.....	1
1. UVOD.....	1
2. KRATKA ZGODOVINA RAZVOJA POKOJNINSKIH SISTEMOV	3
2.1. STRUKTURA STAROSTNEGA ZAVAROVANJA	3
2.2. RAZVOJ POKOJNINSKIH SISTEMOV	5
3. SISTEMI POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA.....	6
3.1. JAVNA POKOJNINSKA ZAVAROVANJA	7
3.1.1. “PAY AS YOU GO“ ALI MEDGENERACIJSKA IZMENJAVA (SPROTNO PLAČEVANJE PRISPEVKA ZA PZ).....	7
3.1.1.1. BISMARCKOV SISTEM.....	8
3.1.1.2. BEVERIDGE SISTEM.....	9
3.2. PRIVATNA POKOJNINSKA ZAVAROVANJA	10
3.2.1. OBVEZNI NALOŽBENI SISTEM.....	11
3.2.2. PROSTOVOLJNI NALOŽBENI SISTEM	12
4. GLOBALNI PROBLEMI POKOJNINSKIH SISTEMOV	13
4.1. VZROKI ZA KRIZO POKOJNINSKIH SISTEMOV	15
4.1.1. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE	15
4.1.2. PREVISOKA RAVEN PRAVIC	18
4.1.3. VISOKA BREZPOSELNOST.....	19
4.1.4. PREDČASNO UPOKOJEVANJE	20
5. REFORMIRANJE POKOJNINSKIH SISTEMOV.....	21
5.1. ZDA – OPTIMISTIČEN POGLED IN MEDIJSKA PODPORA.....	22
5.2. EVROPSKA UNIJA – SLABŠE PERSPEKTIVE.....	25
5.3. DRŽAVE V RAZVOJU IN TRANZICIJSKE DRŽAVE.....	27
5.3.1. SLOVENIJA	28
6. POKOJNINSKI SISTEMI ZA 21. STOLETJE.....	30
6.1. SMERI RAZVOJA V SVETU	30
6.2. POMEN POKOJNINSKIH SKLADOV KOT FINANČNIH INSTITUCIJ	32
6.3. POKOJNINSKI SKLADI V SLOVENIJI	34
6.3.1. POKOJNINSKI NAČRT	34
6.3.2. OBLIKE POKOJNINSKIH SKLADOV	36
6.3.2.1. VZAJEMNI POKOJNINSKI SKLADI.....	36
6.3.2.2. POKOJNINSKE DRUŽBE	37
6.3.2.3. DONOSNOST POKOJNINSKIH NAČRTOV	38
6.3.2.4. PRIHODNOST POKOJNINSKIH SKLADOV	40
7. SKLEP.....	42
LITERATURA	44
VIRI.....	46
Priloga	

1. UVOD

Zgodovina človeštva in civilizacije odkriva človekovo splošno željo po varnosti in kaže, da je bila le-ta najpomembnejša motivacija za materialno in kulturno rast družbe. Zgodnje družbe so iskale svojo varnost v krogu plemenske skupnosti, za kasnejše pa so značilne velike družine, ki so posameznikom zagotavljale socialno varnost. Z ekonomskim razvojem in individualizacijo človeka so te zveze razpadle.

Za vse razvite države in večino držav v razvoju je tako danes značilno, da poznajo določene oblike zavarovanja za starost. Sistemi pokojninskega varstva so namenjeni starejšim ljudem, ki niso več zaposleni. Namesto zaslužka za delo postane njihov vir preživetja ena ali več vrst pokojnin iz sistema pokojninskega zavarovanja.

Oblike pokojninskega zavarovanja so v posameznih državah nastajale bolj ali manj stihijsko, zato se med seboj tudi močno razlikujejo. Z zgodovinskim razvojem se je to področje prilagajalo trenutnim potrebam in možnostim, ki so bile v vsaki državi drugačne. In ravno narava različnosti ter dinamičnosti pokojninskih sistemov skozi čas je osnova mojega pisanja v drugem poglavju, kjer prikazujem kratko zgodovino razvoja pokojninskih zavarovanj.

V sodobnih pokojninskih sistemih se običajno javno zavarovanje prepleta z različnimi oblikami varčevanj v privatnih pokojninskih načrtih. Med seboj se razlikujejo predvsem v načinu financiranja. Za večino javnih pokojninskih sistemov značilna medgeneracijska izmenjava (pay-as-you-go), privatni načrti pa so organizirani po principu skladov oziroma zbiranja sredstev, ki se skozi čas kapitalizirajo. To dejstvo je opisano v tretjem poglavju. Med finančnimi institucijami zato vse bolj prevladujejo pokojninski skladi. Tudi Evropska unija, čeprav zasvojena s filozofijo socialne države spoznava pomen pokojninskih skladov, ki naj bi po eni strani omili težave starajočega se prebivalstva in po drugi spodbudili razvoj skupnega evropskega kapitalskega trga.

Sistemi pokojninskega zavarovanja mnogih državah so v zadnjih letih deležni velikih težav in pritiskov. Ti so lahko finančno pogojeni, kot posledica dozorevanja pokojninskega sistema in demografskih gibanj. Lahko so odraz strukturnih sprememb ekonomskega okolja, kot so inflacijske razmere, visoka nezaposlenost, ali političnih odločitev. Aktualnih problemov pokojninskih sistemov je veliko in ti so prikazani v četrtem poglavju.

Zaradi kriz pokojninskih sistemov in demografskih gibanj, ki bi krizo v okviru obstoječih sistemov še bolj poglobili, so v številnih državah že izvedli reformo sistema pokojninskega zavarovanja, mednje sodi tudi Slovenija, v drugih je v pripravi, tretje pa se čedalje bolj zavedajo potrebe po njej. Tudi številne mednarodne inštitucije so se vključile v razpravo o potrebnih spremembah v pokojninskih sistemih, kar kaže na globalnost in pomembnost problema, ki ga opisujem v petem poglavju. Pokojninska reforma je kot že rečeno prioriteta mnogih držav. Poseben pomen ima še zlasti v državah na prehodu, ki poleg neugodnih demografskih trendov preživljajo dobo gospodarske in institucionalne tranzicije.

Sistem skoraj izključno javnega pokojninskega zavarovanja počasi nadomešča večstebni model. Z zmanjšanjem pomena javnega pokojninskega zavarovanja bi rešili finančno krizo javnih pokojninskih blagajn. Z razvojem dodatnih in dopolnilnih pokojninskih zavarovanj na privatni osnovi bi povečali nacionalno varčevanje in s tem gospodarsko rast.

Nastali bi privatni pokojninski skladi, ki upravljajo s pokojninskimi prihranki posameznikov in jih posredujejo kapitalskemu trgu. Večje povpraševanje skladov po dolgoročnih finančnih naložbah bi izboljšalo in poglobilo delovanje kapitalskih trgov držav.

In kje se v vsem tem nahaja Slovenija, kakšna je njena vizija oblikovanja sodobnega, finančno varnega pokojninskega sistema? Slovenska država danes išče vzore po Evropski uniji in Severni Ameriki (ZDA, Kanada), kjer je pokojninski sistem, kljub temu, da je (zaradi nekdanjega podcenjevanja podaljšanja življenjske dobe prebivalstva in slabega prilagajanja inflaciji) »v škripcih«, teoretično in organizacijsko dobro razvit. Vse to je tema šestega poglavja diplomskega dela.

Kot je razvidno iz naslova so pokojninski sistemi, njihovo reformiranje oziroma prilagajanje obstoječim gospodarskim in demografskim spremembam držav središče proučevanja diplomskega dela. Zaradi naraščajočih stroškov in staranja celotne populacije je to pogosta tema tako v vsakodnevnem kot tudi strokovnem časopisju, prav tako pa tudi predmet razprav in preprirov med strokovnjaki in laiki, tako pri nas kot v tujini. Diplomsko delo dokazuje, da problem zajema več generacij v celoti, po svoji vsebini pa sega tako na področje sociale in javnih financ kot tudi finančnih trgov ter z njimi povezanih finančnih institucij. Razvoj slednjih, menim, bo v bodoče igral najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju sodobnega in finančno vzdržnega pokojninskega sistema, pri tem pa ne gre zanemariti dejstva, da so le-ti v Sloveniji prazni, če odmislimo nekaj tolarjev v državnem Kapitalskem skladu pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki so se oblikovali v procesu lastninskega preoblikovanja podjetij.

2. KRATKA ZGODOVINA RAZVOJA POKOJNINSKIH SISTEMOV

2.1. STRUKTURA STAROSTNEGA ZAVAROVANJA

Javni pokojninski sistemi večine razvitih industrijskih držav so del široko razvejanega socialnega sistema eden glavnih virov – ali celo edini vir – finančnih sredstev starejših ljudi. Kljub velikim razlikam v ureditvi med posameznimi državami, različnim pogojem in pravilom, ki veljajo znotraj posameznih sistemov, je tovrstna institucionalna ureditev nepogrešljivi del življenja starejših posameznikov. Zastavlja se vprašanje, zakaj so se javni sistemi pokojninskega zavarovanja pojavili in postali tako pomembni v vseh industrijskih državah. Kratek vpogled v preteklost nam bo morda pomagal odgovoriti na zastavljeno vprašanje in nakazal vzroke sedanje krize pokojninskih sistemov. Poznamo formalne in neformalne sisteme, ki omogočajo preživetje starejšim neaktivnim osebam.

Splošno gledano govorimo o naslednjih oblikah (Fabel, 1994, str. 10):

- neformalni način preskrbe med posamezniki – družinskimi člani in/ali znotraj vaše skupnosti,
- privatni prihranki,
- privatne pokojnine in zavarovanja,
- javni sistemi starostnega zavarovanja,
- javni socialni sistemi v okviru države blaginje.

V razvitih industrijskih državah so vsi zgoraj omenjeni sistemi dobro razviti in še najmanj pomemben je prvi, neformalni način. Za dežele v razvoju – kot tudi v času pred industrijsko revolucijo v Evropi – pa je bila značilna le izmenjava med družinskimi člani in člani vaše skupnosti. Tak neformalen dogovor, ki določa, da mlajši dela zmožni in aktivni člani družine ali skupnosti preživljajo starejše, vsebuje osnovne elemente pay-as-you-go metode financiranja, ki jo podrobneje predstavljam v nadaljevanju diplomskega dela.

Seveda ta neformalni sistem deluje le ob dveh predpostavkah:

1. skupina starejših, ki se ne more sama preživljati, mora biti zadosti majhna
2. skupina mlajših, ki preživlja starejše, mora biti dolgoročno zadosti močna in se številčno ne sme zmanjševati.

Sistem, ki temelji na tradicionalni delitvi vlog znotraj skupnosti, vsebuje veliko tveganje. Kadar neugodne klimatske razmere ali vojna uničita pridelek se sistem znotraj družine in vaše skupnosti zlomi.

Velike motnje v neformalnem socialnem sistemu je v Evropi povzročila industrijska revolucija. Z migracijo predvsem mlajših družinskih članov v mesta, je sistem, ki je temeljil na ruralni tradiciji, razpadel in posledično povzročil še večjo migracijo kmečkega prebivalstva v mesta. Zaradi pogoste menjave dela in izredno visoke regionalne mobilnosti delavcev ponovna vzpostavitev neformalnega sistema ni bila več mogoča.

2.2. RAZVOJ POKOJNINSKIH SISTEMOV

Industrializacija je povzročila razpad neformalnega sistema, ki je omogočal preživetje starejših ljudi v okviru družine ali vaške skupnosti. To vlogo so postopoma pričeli prevzemati nekateri delodajalci, ki so v pokojninskih načrtih videli dodatno obliko privabljanja in stimuliranja dobrih delavcev. Zelo zgodaj so bili taki načrti organizirani zlasti za državne uslužbence: v Veliki Britaniji že leta 1712 (Blake, 1995, str. 23). V prvi polovici devetnajstega stoletja so bili v takrat najbolj razvitih industrijskih državah prisotni podjetniški pokojninski načrti. Država se je vedno bolj zavedala svoje odgovornosti na tem področju, zato je z zakoni posegla v ureditev tovrstnih razmerij. Že leta 1849 je Pruski zakon omogočil zaposlenim državljanom, da se priključijo pokojninskemu načrtu, osnovanem na podlagi delovnega razmerja. Državljska pravica, ki je nalagala podjetjem dolžnost, da ustanavljajo pokojninske načrte, je bila v Nemčiji sprejeta 1854. leta (Fabel, 1994, str. 11). Tako so drug za drugim v razvitih državah nastajali javni in privatni pokojninski sistemi. Njihov osnovni cilj je bil zagotoviti preživetje starejših ljudi, ki niso bili več zaposleni.

Razvoj v Združenih državah Amerike je v precejšnji meri sledil zgledu Velike Britanije, delno pa tudi Nemčije, ki je na tem področju orala ledino. Skandinavske države so razvile svoj model, ki je v precejšnji meri posnemal značilnosti Beveridge sistema. Razvoj v azijskih in latinsko ameriških državah pa je šel svojo pot.

Na območju Slovenije so se prvi zametki socialnega zavarovanja pričeli pojavljati v obliki različnih vzajemnih socialnih podpor in pomoči, ki so se uresničevale preko raznih društev.

Tako so se začele že sredi 19. stoletja pojavljati razne oblike privatnega zavarovanja, kot so društva za vzajemno pomoč, razna podporna društva, bratovske skladnice in podobno. V te oblike so delavci sami plačevali prispevke in so imeli pri tem celo svoj vpliv na upravljanje. Leta 1835 je bila ustanovljena Pomočniška bolniška in podporna blagajna v Ljubljani, katere člani so bili trgovski in zdravstveni uslužbenci, 1852. leta pa je Obrtni red uvedel obvezo lastnikov delavnic, ki so zaposlovale več kot dvajset delavcev, da oblikujejo podporne blagajne za svoje delavce. To bi lahko bil začetek socialnega zavarovanja pri nas.

Od tu dalje so se v okviru bivše Avstroogrske monarhije oblike socialnih pomoči razvijale dokaj hitro. Prvo starostno zavarovanje v Avstriji je bilo predpisano z zakonom iz leta 1887. Vendar to še ni bilo pokojninsko zavarovanje v današnjem pomenu besede. Po prvi svetovni vojni in po združitvi v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je bil sprejet zakon, s katerim je nova država stopila med najnaprednejše na področju socialnega zavarovanja in dobila pohvale celo pri Mednarodni organizaciji dela.

Po drugi svetovni vojni je bil na podlagi ustave iz leta 1946 sprejet nov zakon o socialnem zavarovanju delavcev, ki pa je bil v veljavi le kratek čas saj je bila že leta 1950 zakonodaja s področja socialnega zavarovanja popolnoma spremenjena in kot taka veljala vse začetka devedesetih, ko je v Sloveniji prišlo do prvih zametkov reforme, ki pa je bila dokončno izvedena leta 1999 in 1.1. leta 2000 je stopil v veljavo nov zakon o pokojninskem zavarovanju s katerim naj bi nastalo neko novo, bolj uravnoteženo razmerje med prispevki za pokojninsko zavarovanje in pokojninami, z uvedbo dodatnih pokojninskih zavarovanj pa smo uvedli nove finančne institute, ki bodo izvajala ta zavarovanja.

3. SISTEMI POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Oris zgodovinskega razvoja pokojninskih sistemov vodi k ugotovitvi, da so v večini držav razviti tako javni kot tudi privatni pokojninski načrti. Slednji so pogosto nastali z združitvijo in regulacijo privatnih podjetniških ali sindikalnih pokojninskih zavarovanj. Razširjenost privatnih oblik zavarovanj je odvisna od obsega in velikodušnosti javnega sistema: visoke in (pre)lahko dosegljive pravice so preprečevale razvoj privatnih pokojninskih sistemov. Strokovnjaki poudarjajo, da je meja med javnimi in privatnimi pokojninskimi načrti zabrisana in da obeh vrst sistemov ne moremo ostro ločiti med seboj (Tamburi, Mouton, 1986, str. 127).

Javni in privatni sistem imata vsak svoje dobre in slabe strani in se med seboj dopolnjujeta; osnovni cilj tako enih kot drugih je zagotovitev primernih sredstev za prebivalce, ki zaradi starosti ali nezmožnosti za delo niso več zaposleni.

3.1. JAVNA POKOJNINSKA ZAVAROVANJA

Za večino javnih pokojninskih sistemov velja, da so financirani po principu pay-as-you-go: zaposlena aktivna generacija plačuje s svojimi prispevki pokojnine upokojencem in pri tem pričakuje, da bo generacija njenih otrok po istem pravilu financirala pokojnine njej.

V osnovi razlikujemo dve temeljni vrsti javnih pokojninskih zavarovanj. V univerzalnem osnovnem sistemu, ki ga imenujemo tudi Beveridgeov sistem, so pokojnine na ravni minimalnih življenjskih potreb in se financirajo z davki. Drugi temeljni sistem imenujemo zavarovalniški oziroma tudi Bismarckov sistem, ki se predvsem financira s prispevki iz plač. Ta sistem naj bi upokojencem zagotavljal približno enak standard, kot so ga bili deležni v času zaposlitve. Podrobnejši opis obeh sistemov sledi v nadeljevanju.

Princip delovanja večine javnih pokojninskih sistemov je "pay as you go" (PAYG)

3.1.1. "PAY AS YOU GO" ALI MEDGENERACIJSKA IZMENJAVA (SPROTNO PLAČEVANJE PRISPEVKA ZA PZ)

»Pay as you go« sistem pokojninskega zavarovanja se uporablja kot način javnega pokojninskega zavarovanja, saj je obvezen za vse prebivalce in ima kot posledico medgeneracijske izmenjave tudi prerazdelitveno funkcijo, ker prerazdeljuje sredstva od bolj sposobnih in produktivnih k manj sposobnim in revnejšim prebivalcem, saj je zgornja meja pravic iz pokojninskega zavarovanja administrativno določena. Zaradi neugodnih demografskih gibanj v razvitih državah postaja financiranje tega sistema izredno obremenjujoče za javne finance. Zato so se skoraj že v vseh razvitih državah pričele reforme takšnega pokojninskega sistema.

Ukrepi, ki so sprejeti v okviru pokojninske reforme, skušajo:

- zvišati število aktivnih zavarovancev predvsem z zvišanjem starostne meje za upokojitev in z izenačevanjem pogojev za starostno upokojevanje pri moških in ženskah,
- zmanjšati razmerje med povprečno plačo in povprečno pokojnino predvsem z novimi načeli indeksiranja pokojnin in upoštevanja večjega števila let pri odmeri pokojnine ter
- zvišati prispevno stopnjo oziroma. izločitev izjem in privilegijev iz pokojninskega zavarovanja, kar posredno zvišuje dejansko efektivno prispevno stopnjo.

3.1.1.1. BISMARCKOV SISTEM

Ta sistem javnega pokojninskega zavarovanja prihaja iz Nemčije, ki je pogosto omenjena kot zibelka sodobnih pokojninskih sistemov. Za ta sistem je značilno, da socialno pokojninsko zavarovanje temelji na zaposlitvi in prispevkih, ki jih vplačujejo tako delodajalci kot delojemalci, višina pokojnine pa je v veliki meri odvisna od zaslužka v določenem obdobju.

Za Bismarckov sistem javnega pokojninskega zavarovanja je značilna dokaj visoka raven pokojnin. Javni pokojninski sistemi so zato v mnogih evropskih državah dokaj velikodušni. To velja tudi za Francijo, drugo predstavnico Bismarckovega modela, ki prevladuje v kontinentalni Evropi. Sistem javnega socialnega zavarovanja je kombiniran z obveznim dopolnilnim pokojninskim sistemom ARRCO¹ in AGIRC². Javno pokojninsko zavarovanje je tesno povezano z ARRCO in AGIRC, tako, da ju nekateri viri označujejo kot del socialnega zavarovanja (Employee Benefit Reference Manual, 1996, str. 177). Tudi dopolnilna pokojninska načrta delujeta, tako kot javno pokojninsko zavarovanje, na principu pay-as-you-go, kar je posledica zgodovinskega razvoja pokojninskega zavarovanja. Francoski sistem socialnega zavarovanja zagotavlja v kombinaciji z dopolnilnima načrtoma pokojnino, ki je enaka 60-70% plače in je ena najvišjih v državah OECD.

¹ ARRCO – Association des Régimes de Retraite Complémentaires: krovni pokojninski načrt, v katerega so obvezno vključeni vsi zaposleni v odvisnem delavnem razmerju.

² AGIRC – Association Générale des Institutions de Retraite des Cadres: dopolnilni pokojninski načrt, ki je obvezen in vključuje srednji management. Oba omenjena sistema delujeta na principu sprotnega financiranja.

V ZDA so se pri organizaciji sistema javnega pokojninskega zavarovanja zgledovali po Bismarcku, za razliko od evropskih držav pa je državna pokojnina dokaj nizka. Višina pokojnine je povezana z višino zaslužka in sicer v obratnem smislu: višji kot je pred upokojitvijo zaslužek, nižja je socialna pokojnina. Začetki javnega pokojninskega zavarovanja segajo v trideseta leta 20. stoletja, ko je vlada z zakonom o socialnem zavarovanju želela omiliti posledice velike gospodarske krize in na področju pokojninskih zavarovanj nadomestiti slabosti privatnih pokojninskih načrtov. Zakon je zahteval kapitalsko polnjenje sistema. S tem je OASDI³ prevzel značilnosti pay-as-you-go sistema, čeprav ZDA formalno niso nikoli odpravile kapitalskega principa financiranja javnega socialnega zavarovanja. Zaradi relativno nizke ravni socialne varnosti so se v ZDA tekom tega stoletja razvile številne oblike privatnih pokojninskih načrtov.

3.1.1.2. BEVERIDGE SISTEM

Beveridge sistem zagotavlja za razliko od Bismarckovega relativno nizko pokojnino, ki ni povezana z zaposlitvijo in ne z višino zaslužka. Enotna minimalna pokojnina pogosto pripada vsem državljanom nad določeno starostno mejo, sistem pa je običajno financiran iz proračuna (Laroque, 1995, str. 3-4).

Sistem izhaja iz Velike Britanije. Leta 1942 je bil objavljen »Beveridge report – Social Insurance and Allied Services« s priporočilom o združitvi vseh javnih socialnih zavarovanj v enotem sistem, ki naj zagotavlja socialne pravice za pokrivanje minimalnih življenjskih potreb vsem, ki nimajo drugih virov dohodka. To je bilo izhodišče za oblikovanje javnega pokojninskega zavarovanja po drugi svetovni vojni.

»Beveridge report« je torej temeljil na zgodovinskem razvoju pokojninskih zavarovanj v Angliji: minimalna državna pokojnina, ki pokriva skoraj celotno starejšo populacijo in bogata izbira dodatnih privatnih pokojninskih načrtov, s katerimi si posameznik na starost lahko zagotovi višji standard.

³ OASDI – Old – Age, Survivors, and Disability Insurance: javni sistem pokojninskega zavarovanja v ZDA

Beveridge pokojninski sistem so z določenimi prilagoditvami povzele tudi skandinavske države in Nizozemska. Javno pokojninsko zavarovanje na Nizozemskem je financirano po principu pay-as-you-go in zagotavlja enotno minimalno pokojnino. Privatni pokojninski skladi so se skozi dolgo obdobje razvili predvsem kot rezultat kolektivnih pogajanj in jih imenujemo industrijski pokojninski skladi (industry pension funds), ki jih ustanavljajo velika podjetja. Nizozemska posebnost je Sklad državnih uslužbencev - ABP⁴, ki je drugi največji sklad na svetu (Ponds, 1996, str. 6).

Pretirana razširitev pravic socialnega zavarovanja je v večini držav povzročila deformacijo javnega pokojninskega sistema in težko obvladljivo naraščanje stroškov. Zaradi naraščajočih stroškov pokojnin se v zadnjih letih morda pretirano poudarja prednosti privatnih oblik pred javnim sistemom in kritizira slabosti javnih sistemov. Neredko se pojavljajo celo ideje o demontaži sistemov javnega zavarovanja, ki bi jih v celoti nadomestili privatni pokojninski načrti. Zagovorniki tako radikalnih stališč pozabljajo, da določenih funkcij socialnega pokojninskega zavarovanja ne bodo mogli prevzeti privatni skladi. Uspešnost delovanja celotnega sistema starostnega zavarovanja je odvisno od pravega razmerja med javnimi in privatnimi pokojninskimi načrti, ki je usklajeno s stopnjo ekonomskega razvoja in možnostmi gospodarstva.

3.2. PRIVATNA POKOJNINSKA ZAVAROVANJA

Poleg javnega sistema pokojninskega varstva, ki deluje v večini razvitih držav po principu medgeneracijske izmenjave, so se v Zahodni Evropi in ZDA razvile tudi različne dodatne oblike privatnih pokojninskih zavarovanj. Te privatne oblike zavarovanj so organizirane predvsem na osnovi kapitalskih skladov⁵, za katere je značilno, da ne obremenjujejo javnih financ in da prispevki ne sodijo med prispevke za socialno zavarovanje (Bešter, 1992, str. 27).

⁴ ABP – Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (Civil Servants Pension Fund): Sklad državnih uslužbencev na Nizozemskem

⁵ Njihova vloga in pomen se dandanes nenehno povečuje. V obdobju 1993-1997 je znašala povprečna rast sredstev evropskih pokojninskih skladov 12,88% letno. V napovedi do leta 2020 je upoštevana nominalna rast 9% letno, kar pomeni da bo delež upokojenecv z dodatnimi pokojninami do leta 2020 narasel s sedanjih 13% na 33%.

Ker pa je tudi od privatnih oblik pokojninskega zavarovanja odvisna socialna varnost velikega števila ljudi, je razumljiva prisotnost močne državne regulative tudi tu in lahko trdimo, da tvorijo sistem pokojninskega zavarovanja v neki državi javni sistem pokojninskega zavarovanja skupaj z različnimi oblikami privatnih pokojninskih zavarovanj.

V osnovi se ti sistemi razlikujejo v porazdelitvi investicijskega tveganja. V naložbenih sistemih z vnaprej določenimi pravicami investicijsko tveganje prevzame ustanovitelj, medtem ko v naložbenih sistemih privatnih pokojninskih zavarovanj z vnaprej določenimi prispevki to tveganje prevzamejo člani teh pokojninskih oblik – zavarovanci (Bešter, 1996, str. 34).

Naložbeni pokojninski sistem se uporablja kot sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja. Pravice iz tega pokojninskega zavarovanja temeljijo na vplačanih prispevkih posameznika, ki se skozi dobo varčevanja nalagajo in se tako kapitalizirana uporabljajo za izplačilo doživljenjske rente. Izbira načina varčevanja je prepuščena posamezniku. V naložbenem sistemu tako ne poznamo prerazporeditve med različnimi sloji prebivalcev, saj temelji izključno na vplačanih prispevkih in donosu, ki izhaja iz le teh. To vrsto pokojninskega zavarovanja običajno opravljajo privatne institucije, možni pa sta dve obliki zbiranja sredstev, obvezna in prostovoljna.

3.2.1. OBVEZNI NALOŽBENI SISTEM

Pri obveznem naložbenem sistemu država predpiše višino prispevka v pokojninsko zavarovanje, in sicer tako za delodajalca kot tudi za delojemalca.

Tako je na primer v Nemčiji vključeno v podjetniško zavarovanje 65 odstotkov vseh zaposlenih, ena tretjina upokojencev javnega sistema pa prejema dodatne pokojnine iz tega naslova. V Avstriji je ta možnost šele v razvoju, saj zajema manj kot desetino zavarovancev, ki so vključeni v javni sistem zavarovanja. Sicer pa je v podjetniška dodatna pokojninska zavarovanja nasploh v Italiji vključenih pet odstotkov zavarovancev iz javnega sistema, v ZDA 55 odstotkov zavarovancev, v Veliki Britaniji približno 60 odstotkov, medtem ko so v Franciji in Švici v dodatni sistem vključeni vsi zavarovanci osnovnega sistema, ker je dodatni sistem obvezen (Averting the Old Age Crisis, 1994, str. 170).

3.2.2. PROSTOVOLJNI NALOŽBENI SISTEM

V prostovoljnih naložbenih sistemih pokojninskega zavarovanja ni predpisana niti višina niti način pokojninskega varčevanja. Prav tako ni predpisana razdelitev prispevka med delodajalca in delojemalca, kot je to urejeno pri obveznih pokojninskih sistemih. Omejena je le višina zneska, ki jo lahko izkoristi kot davčno olajšavo tako delodajalec kot tudi delojemalec. Za osebna zavarovanja je v primerjavi s podjetniškimi zavarovanji značilno, da posameznik sam določi kakšno višino prispevkov bo plačal, s tem je določena tudi višina pokojnine, ki jo bo prejemal (Škobrne, 1992, str. 938).

V tabeli 1 povzemam glavne razlike dokladnega in naložbenega sistema. Dejstvo, da so prednosti dokladnega sistema hkrati slabosti naložbenega in obratno, kaže na potrebo po ugotavljanju optimalne kombinacije in soodvisnega delovanja obeh sistemov.

Medtem ko dokladni sistem pospešuje osebno porabo in zavira dolgoročno varčevanje in gospodarsko rast, naložbeni sistem spodbuja varčevanje in pospešuje gospodarsko rast. Pokojninsko varčevanje je vir dolgoročnih sredstev, ki se porabijo za dolgoročno financiranje investicij. Naložbeni sistem prinaša tudi pozitivne učinke na trgu dela (zmanjšuje sivo ekonomijo) in veča mednarodno konkurenčnost gospodarstva.

Tabela 1: Glavne prednosti in slabosti pokojninskih sistemov

	Dokladni sistem	Naložbeni sistem
Zavarovanje proti:		
- medgeneracijski neenakosti	+	-
- demografskim šokom	-	+
- naložbenemu tveganju	+	-
- političnemu riziku	-	+
Močne vzpodbude za:		
- varčevanje	-	+
- delo	-	+
Nizki administrativni stroški	+	-

Opomba: Lastnosti temeljijo na predpostavki, da dokladni sistem zagotavlja vnaprej določene pravice in naložbeni sistem zagotavlja izvedene pravice.

Vir: Can We Afford to Grow Old?, 1997, str. 6.

Večstebni model omogoči učinkovito pokrivanje različnih rizikov (slabosti) in zagotavlja tak sistem pokojninskega zavarovanja, ki bi bil finančno vzdržljiv, ki bi vzpodbujal gospodarsko rast in ki bi bil očiščen nepravilnosti dosedanjih izključno dokladnih sistemov.

4. GLOBALNI PROBLEMI POKOJNINSKIH SISTEMOV

Zaradi podaljševanja življenjske dobe narašča pomen vseh institucij, ki so tako ali drugače povezane s skrbjo za tretje življenjsko obdobje. Ljudje živijo vse dlje in so tudi vse bolj zdravi. Po drugi svetovni vojni je v Veliki Britaniji povprečen moški živel še eno leto po upokojitvi, zdaj pa živijo britanski upokojenci v povprečju 19 let po upokojitvi. Ko je v drugi

polovici prejšnjega stoletja nemški kancler Bismarck postavil temelje današnjega kontinetalnega državnega pokojninskega sistema, je le eden od šestih zaposlenih dosegel normalno upokojitveno starost, preostali so umrli dosti prej. Zato ni presenetljivo, da pravila, postavljena pred skoraj 150 leti, danes ne ustrezajo več.

Dolgo življenje je lepo, vendar stane: »Greying is paying«. Strokovnjaki napovedujejo, da bo brez pokojnin iz pokojninskih skladov delež pokojnin iz državnih sistemov narasel s sedanjih povprečnih 10 odstotkov na 15-20 odstotkov BDP. V nekaterih državah bodo obveznosti iz sprotnega financiranja pokojnin (pay-as-you-go) narasle na 200 odstotkov BDP.

Pokojninski sistemi, ki so uveljavljeni v razvitih državah, se torej soočajo z velikimi težavami in še slabšimi napovedmi za prihodnost. Pravila in principi, na katerih temelji večina javnih pokojninskih blagajn, ne držijo več. Sistemi, postavljeni v času visoke gospodarske rasti, visoke zaposlenosti in številčno močne aktivne populacije, so v spremenjenih okoliščinah postali predragi. Izdatki za socialno varnost starejše, upokojene generacije, so postali skoraj neobvladljivi. Problem pokojnin tako ali drugače obremenjuje vse plasti prebivalstva: mlade, ki se zavedajo, da ob pomankanju sredstev za lastno dostojno življenje ne bodo več sposobni plačevati pokojnin svojim staršem in starim staršem; srednjo generacijo, ki se boji negotove prihodnosti, zaostrovanja pogojev za upokojitev in zniževanja pravic ter upokojence, ki se sklicujejo na »prislužene penzije«.

Mit o državi blaginje, ki od rojstva do smrti na tak ali drugačen način skrbi za svoje državljane, se je sesul. Delež sredstev za pokojninsko zavarovanje v bruto domačem proizvodu se je v večini držav v obdobju od leta 1970 do 1986 močno povečal, v večini primerov se je podvojil (Stanovnik, Kuhar, 1992, str. 6). Zaradi naraščajočih stroškov za pokojnine so se pojavile zahteve po spremembi obstoječih pokojninskih sistemov. Prikaz staranja prebivalstva sem prikazal v sliki 1 v prilogi (Priloge str. 1).

Strokovnjaki opozarjajo, da so spremembe nujne, v nasprotnem primeru bodo stroški dela previsoki, katastrofalne pa bodo tudi posledice za javne finance.

4.1. VZROKI ZA KRIZO POKOJNINSKIH SISTEMOV

Glavni vzroki za krizo pokojninskih sistemov, ki je zajela večino držav, kjer taki sistemi obstajajo, so:

1. demografske spremembe (podaljšanje življenjske dobe ob hkratnem upadanju rojstev),
2. previsoka raven pravic ob hkratni šibki gospodarski rasti,
3. visoka brezposelnost,
4. predčasno upokojevanje.

4.1.1. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

Daljša življenjska doba je privilegij sodobnega časa, ki pomeni veliko ugodnost in obenem povzroča visoke stroške tako posamezniku kot tudi državi. Pred stotimi leti večina ljudi ni dočakala niti 60 let, danes pa človek v razvitih industrijskih državah pri 65. letih pričakuje, da bo živel še 15 ali celo 20 let. Leta 1990 je znašal delež ljudi, starejših od 60 let v državah OECD 18 odstotkov, do leta 2030 pa se bo povečal na 30 odstotkov. Podatki so prikazani v tabeli številka 2. Podvojil se bo tudi delež »najstarejših starostnikov«, to je starejših od 80 let in sicer s sedanjih treh odstotkov na več kot šest odstotkov. Prebivalstvo dežel v razvoju je mlajše, vendar se tudi tam življenjska doba hitro povečuje: za Latinsko Ameriko in Azijo se do leta 2030 prav tako pričakuje podvojitev deleža starejših od 60 let, na Kitajskem pa naj bi v tem času narasel s sedanjih deset odstotkov na 22 odstotkov. Izjema v teh splošnih trendih je Rusija, kjer se pričakovano trajanje življenja za moške celo skrajšuje.

Medtem, ko so razvite države potrebovale štiri do pet generacij, da so se »postarale«, je ta proces v deželah v razvoju mnogo hitrejši (A survey of pensions, 1996).

Sočasno s staranjem prebivalstva je za večino razvitih držav značilna nizka rodnost, kar bo v prihodnosti še bolj poslabšalo razmerje med aktivno in upokojeno populacijo. Kljub ukrepom, ki jih sprejemajo posamezne države, je določene uspehe na tem področju dosegla le Švedska, ki jo nekateri imenujejo kar »najstarejša država na svetu«. Podobno stopnjo rodnosti ima med razvitimi državami le še Amerika. Strokovnjaki svarijo pred kratkoročnimi posledicami, saj je

aktivna generacija dvojno obremenjena: plačevati mora za otroke in za starejše. Po drugi strani pa bo nizko število rojstev povzročilo čez leta primankljaj na trgu delovne sile.

Razvite države OECD so se že pred leti soočile s krizo pokojninskega sistema. Zaradi visoko razvite zdravstvene varnosti in oskrbe, so se demografski pokazatelji podaljševanja življenjske dobe najprej pokazali v teh državah.

Spodnja tabela kaže, kako se v najrazvitejših državah povečuje odstotek prebivalstva, starejšega od 60 let.

Tabela 2: Prebivalstvo, starejše od 60 let v % od celotne populacije po letih

Država	Leto 1990	2020	2050	2100	2150
Anglija	20,8	25,5	29,5	30,0	30,0
Avstrija	15,0	22,8	30,4	30,9	30,9
Avstralija	20,0	28,9	30,5	30,9	30,9
Francija	18,9	26,8	30,5	31,0	31,0
Japonska	17,3	31,4	30,7	31,0	31,0
ZDA	16,6	24,5	30,3	30,3	30,3
Nemčija	20,3	30,3	30,5	31,0	31,0

Vir: The macroeconomic implications of ageing in a global context, 1998.

Tabela 3: Demografski vpliv na delež pokojninskih izdatkov v bruto domačem proizvodu in
Financiranje pokojninskega bremena v različnih državah OECD, 1984-2040

	1984	2000	2020	2040
AVSTRALIJA				
Pokojnine kot % BDP	6.0	6.7	9.1	12.4
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		100	112	130
KANADA				
Pokojnine kot % BDP	6.1	7.7	11.6	15.2
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		103	125	145
NEMČIJA				
Pokojnine kot % BDP	13.7	16.4	21.6	31.1
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		106	124	154
JAPONSKA				
Pokojnine kot % BDP	6.0	9.4	14.0	15.7
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		115	142	154
ŠVEDSKA				
Pokojnine kot % BDP	12.9	12.1	15.9	18.0
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		95	110	122
VELIKA BRITANIJA				
Pokojnine kot % BDP	7.7	7.5	8.6	11.2
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		93	101	111
ZDA				
Pokojnine kot % BDP	8.1	8.2	11.3	14.6
Prispevek/osebo, 15-64 skupina ^a		96	117	131
OECD povprečje kot % BDP	10.3	11.4	15.1	20.2

^a 1980 = 100.

Vir: Barr, Whynes, 1993, str. 47.

Tudi v Sloveniji se čutijo podobni demografski trendi kot v drugih evropskih državah in po svetu. Rodnost in umrljivost se pri nas znižujeta, rodnost je že tako nizka, da je ogrožen naravni prirast.

Takšna demografska tendenca povzroča velike spremembe v starostni strukturi prebivalstva. Zmanjšuje se delež tiste starostne skupine, v kateri dominira ekonomsko aktivno prebivalstvo, povečuje pa se delež tiste starostne skupine (starejši od 64 let), v kateri dominira ekonomsko neaktivno prebivalstvo, upokojenci.

Tabela 4: Odstotni deleži posameznih starostnih skupin prebivastva Slovenije v izbranih letih

Leto	0-14	15-65	65+
1999	16,42	69,89	13,69
2019	14,26	67,51	18,23
2034	12,22	63,46	58,95
2054	11,81	58,95	29,24

Vir: Stošić, 2000.

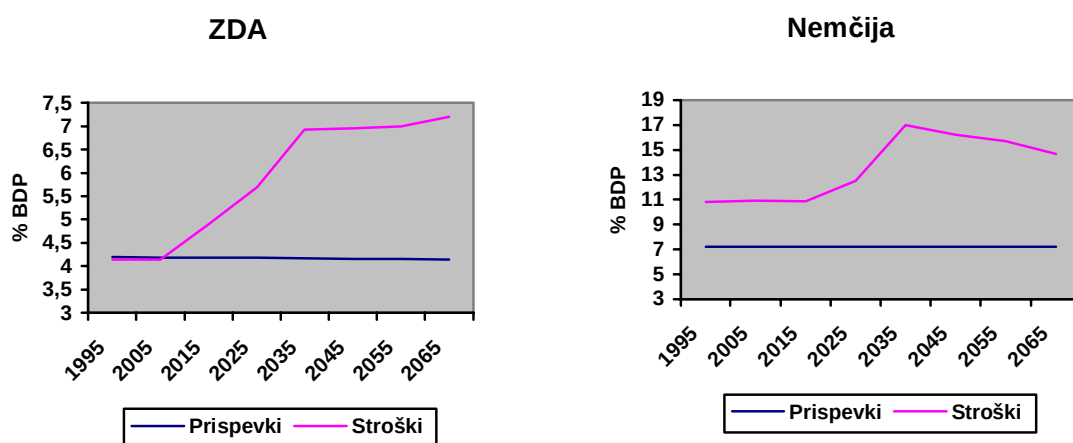
4.1.2. PREVISOKA RAVEN PRAVIC

Za javne sisteme pokojninskega zavarovanja je značilno, da so v šestdesetih in sedemdesetih letih velikodušno povečevali pravice, ki so pripadale zavarovancem in njihovim družinskim članom. Tudi v državah, ki so po vojni skušale javni pokojninski sistem postaviti na kapitalske temelje (ZDA, Velika Britanija), so zaradi vse večjih izdatkov potihoma prešli na princip medgeneracijske izmenjave. Zato lahko rečemo, da je načelo izplačevanja pokojnin iz sprotnih prispevkov (pay-as-you-go) značilno za vse razvite države.

Povezava med prispevki in pravicami pa je postajala vse bolj šibka. V obdobju gospodarskega razcveta to ni bilo problematično, naftni šok in finančna kriza proti koncu sedemdesetih let pa sta pokazala mnoge pomankljivosti in nepravilnosti, ki so se prikradle v sistem. Podeljene pravice je težko (skoraj nemogoče) odvzeti, zato so se evropske vlade kljub slabim napovedim in alarmantnim podatkom le počasi odločale za posege v uveljavljene oblike javnih pokojninskih zavarovanj. Kot pravi Rupnik: »Po eni strani gre za politično izjemno občutljivo področje pridobljenih pravic prebivalstva (utemeljenih z dolgoletnim plačevanjem prispevkov), po drugi strani pa nastavlja politikom zlasti pri pokojninskih sistemih njihova dolgoročnost svojevrstno politično zanko: omejevanje pravic (seveda le za naprej) je takoj

močno nepopularno, občutnejše prihranke pa povzroči šele čez nekaj desetletij« (Rupnik, 1992).

Slika 2: Pokojnine in prispevki na podlagi sedanjih trendov (v % od BDP)

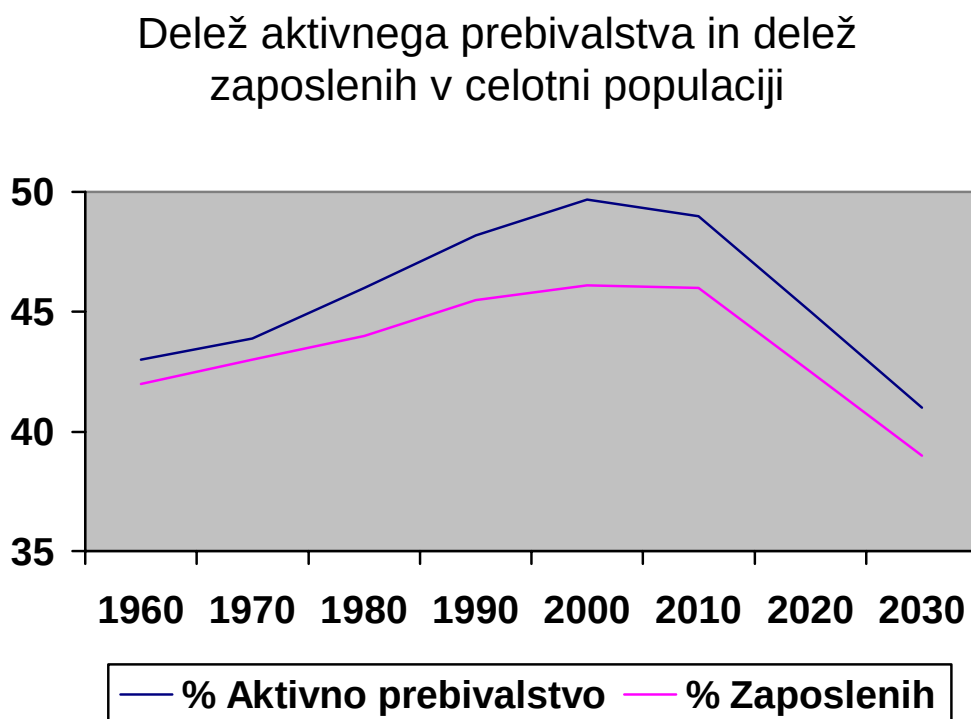
Vir: A survey of pensions, 1996, str. 9

4.1.3. VISOKA BREZPOSELNOST

Socialna država brezposelnosti ni predvidela kot pravilo, ampak le kot trenutno izjemo. Zato je zmanjšanje aktivne populacije zaradi konstantno visoke brezposelnosti eden od vzrokov za primankljaj v javnih pokojninskih blagajnah. Brezposelnost se je pojavila celo v državah (npr. Švedska), ki je prej sploh niso poznale.

Delež brezposelnih prispeva k poslabšanju razmerja med aktivno populacijo in upokojenimi, po drugi strani pa povzroča visoke socialne stroške. Visoka stopnja brezposelnosti je značilna v večji meri za evropske države, manj pa za ZDA. Tudi nova tehnologija ne deluje v prid novim delovnim mestom: ameriška podjetja odpuščajo celo takrat, ko poslujejo z dobičkom.

Slika 3: Prikaz zmanjšanja zaposlenosti kot deleža celotne populacije po letu
2010 v deželah OECD-ja

Vir: Maintaining Prosperity in an Ageing Society, 1999, str. 1.

4.1.4. PREDČASNO UPOKOJEVANJE

Stopnja brezposelnosti bi bila v večini držav še bistveno višja, če ne bi veliko zaposlenih enostavno upokojili. Prihaja do pravega paradoksa: medtem, ko ljudje živijo vse dlje, se upokojujejo vse mlajši, primankljaji javnih pokojninskih blagajn pa so vse večji.

5. REFORMIRANJE POKOJNINSKIH SISTEMOV

V deželah razvitega sveta je bilo napisano že vrsto raznih »belih, zelenih, ...« knjig, katerih skupna značilnost je opis obstoječih razmer med aktivno populacijo in upokojenci ter predlaganje zelo različnih reform.

Reformo pokojninskega sistema gre razumeti kot makroekonomske projekcije ustvarjanja in delitve družbenega bogastva, ki temelji na strokovno dodelani prognozi rasti narodnega gospodarskega potenciala in demografskih gibanj, kar določa okvire za novo socialno pogodbo med generacijami (Končina, 1999, str. 47).

Gospodarska in demografska gibanja torej opredeljujejo prostor za pogajanja o ravni socialne varnosti prebivalstva v prihodnosti in o dinamiki prehoda na novi pokojninski sistem, ki mora – o tem ne sme biti dvoma – temeljiti na načelih pravičnosti in vzajemnosti med generacijami. Nikakor pa socialne zahteve ne bi smele preseči prihodnje gospodarske zmožnosti družbe ali celo postati paradigma pokojninske reforme. To bi namreč pomenilo negiranje njenega gospodarskega in socialnega smisla. Poslanstvo pokojninske reforme je zagotoviti tudi prihodnjo dinamično rast gospodarstva na način, da bo le to do razumne stopnje obremenjeno s socialnimi dajatvami. Aktivnim in že upokojenim generacijam je treba po načelu pravičnosti zagotoviti dolgoročno sorazmerno enako socialno varnost, ki pa si jo bodo še aktivne generacije, glede na zmožnosti in sistemske rešitve (stebri pokojninske reforme), zagotavljale na različne načine. Načelo pravičnosti bi se torej lahko uresničilo »naložbeno« in »dokladno«. Skupna značilnost izvedenih pokojninskih reform je, da so države sprejele hkrati več ukrepov.

Najpogostejši posamezni ukrepi so (Novak, 1996, str. 1267):

- zvišanje starostne meje,
- podaljšanje časa plačevanja prispevkov,
- znižanje višin pokojnin,
- povišanje prispevnih stopenj,
- dodatno financiranje s pomočjo davkov in

- pospeševanje dodatnih oblik pokojninskih zavarovanj (Novak, 1996, str. 1267).

5.1. ZDA – OPTIMISTIČEN POGLED IN MEDIJSKA PODPORA

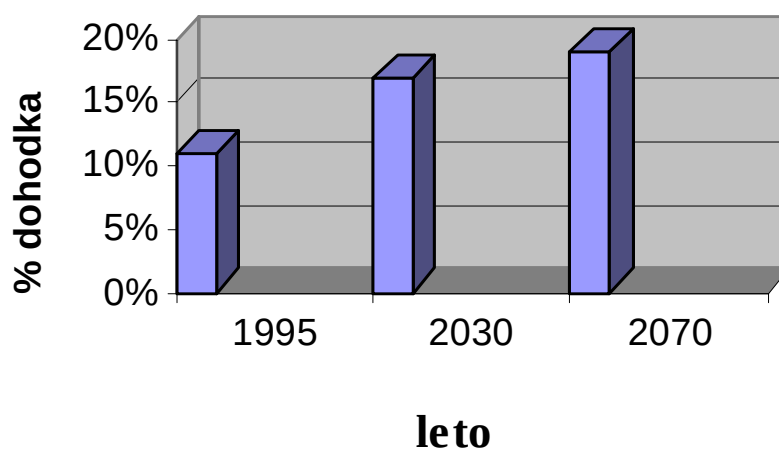
Trditev, da je pred katerokoli pokojninsko shemo v razvitem svetu trenutno cvetoča prihodnost, ne vzdrži resne kritike. Res pa je, da so nekateri sistemi v večjih težavah kot drugi. Če med razviti svet prištevam ZDA, Japonsko in EU (vidimo, da manjkata vsaj dve Kanada in Avstralija), je prav gotovo res, da bodo vplivi staranja najmanj – ali vsaj najkasneje prizadeli Združene države Amerike, in to preprosto zato, ker je prebivalstvo v ZDA izmed vseh naštetih območij najmlajše in nanj še vedno ugodno vplivajo prihodi mladih migrantov. Na točki, na kateri se sedaj nahajata EU in Japonska, bodo ZDA šele po letu 2010 (Bosworth, 1996), kar ji daje nekaj pomembnih prednosti v primerjavi z največjimi konkurenti na stari celini in daljnem vzhodu. Pokojninsko reformo bodo lahko izpeljali bolj elegantno, z manj obremenitvami gospodarstva in ob manjšem padcu kakovosti življenja prebivalstva.

V ZDA se je od let po drugi svetovni vojni do danes opazno povečal obseg transferjev starejši generaciji. Od treh odstotkov BDP, kakršni so bili izdatki za starejšo generacijo v 60. letih, se je njihov del ustalil na devet odstotkov BDP leta 1995 (Bosworth, 1996). Vendar pa občutna rast prihodkov starejše generacije ni rezultat povečanja dela starejšega prebivalstva, pač pa skoraj povsem rezultat večanja njegovih pravic. Leta 1959 je kar 35 odstotkov upokojencev živelo pod pragom revščine (below the poverty line), ta odstotek pa se je znižal na 13 odstotkov (Bosworth, 1996). Ob tem so bile leta 1967 povprečne pokojnine v višini le 38 odstotkov povprečne bruto plače, leta 1990 pa je ta odstotek narasel na še vedno nizkih 57 odstotkov⁶. Upokojenci v ZDA imajo v splošnem tri vire dohodka:

- socialna podpora (za 18 odstotkov starih edini vir dohodka),
- pokojnine,
- zasebni prihranki.

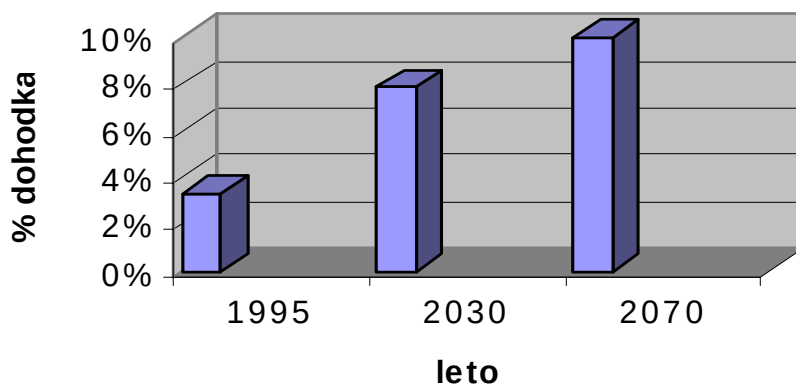
Socialni sistem v ZDA sestavljata Social security (11 odstotkov obdavčljivega dohodka) in Medicare (3.3 odstotke obdavčljivega dohodka) (Bosworth, 1996). Do leta 2070 bosta obe blagajni precej zahtevnejši, saj projekcije kažejo, da bo sistem socialne varnosti zahteval za polovico več – 19 odstotkov obdavčljivega dohodka (slika 4), stroški zdravstvenega zavarovanja pa se bodo potrojili na deset odstotkov (slika 5). Ob tem pa je vendarle treba upoštevati, da je do leta 2070 zelo dolgo obdobje. Evropejci so izračunali podobno slabe kazalce že za precej bližja obdobja.

Slika 4: Stroški pokojninske blagajne kot davek na plače v ZDA – projekcije

⁶ Za primerjavo: slovenski upokoenci imajo povprečno dohodke v višini prek 70% povprečne plače.

Slika 5: Stroški zdravstvene blagajne kot davek na plače v ZDA – projekcijeVir: Bosworth,

Vir: Bosworth, 1996.

Prava tempirana bomba so stroški zdravstvenega zavarovanja, ki rastejo zaradi naraščajočega deleža starejših prebivalcev. Stroški bodo rasli bistveno hitreje od pokojninske blagajne, čeprav ameriški sistem v primerjavi z evropskimi ni posebno darežljiv. Ameriška pokojninska shema bazira v glavnem na sistemu "iz rok v usta". Prihodki starejše generacije prihajajo iz naslova tekočih prispevkov aktivne generacije. Ob tem pa je slaba polovica delavcev dodatno pokojninsko zavarovanih v zasebnih pokojninskih programih (IRA, 401 K), kar jim zagotavlja dodatne prihodke v času starosti. Druga polovica, 73 milijonov delavcev, nima organiziranih dodatnih pokojninskih varčevanj (The White House: Remarks of the President on Universal Savings Account, 1999). Da bi se izognili socialnim pritiskom, pa bodo tudi v ZDA morali izpeljati reformo pokojninskega sistema, saj bo po letu 2010 starostna odvisnost postajala vse bolj neugodna. V težavah se bodo znašli predvsem tisti, ki niso bili dodatno pokojninsko zavarovani.

Avtor študije o vplivu staranja na ameriške javne finance Bosworth se boji, da bo prevladal politični pogled na reformo, torej si politiki ne bodo nalagali dodatnih težav z obravnavo tako

občutljive teme, dokler se razmere dovolj ne zaostrijo. Ko se bodo oglašali strokovnjaki in bo tudi prebivalstvo začutilo problem, bodo vstopili politiki.

5.2. EVROPSKA UNIJA – SLABŠE PERSPEKTIVE

Pokojninska politika oziroma sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja je v državah Evropske unije urejen zelo različno. Vsekakor pa imajo vse države poleg javnega sistema pokojninskega zavarovanja že urejen sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Države članice Evropske unije se podobno kot Slovenija srečujejo s težavami pri financiranju predvsem javnih – obveznih pokojninskih sistemov, ki pa so zaradi ostrejših pogojev za pridobitev pravice do pokojnine precej manjše.

Povprečni strošek pokojnin je že pri desetih odstotkih BDP, v naslednjih tridesetih letih pa se bo delež podvojil. Bolje gre državam, ki se bolj nagibajo k enotnim nacionalnim pokojninam (ali vsaj mešanim sistemom) kot pa nadomeščanju izgubljenega dohodka oziroma dohodka, ki ga je zavarovanec ustvarjal v času, ko mu je tekla delovna doba. Logično je, da se države, ki upokojencem zagotavljajo nad dve tretinji prejšnjih dohodkov, otepajo vedno večjega primankljaja. Dobro gre torej Veliki Britaniji, Irski (slednja ima kot najbolj katoliška država najugodnejše demografske kazalce) ter Danski (pravica do nacionalne pokojnine pri 67 letih), Švedski in Nizozemski (nacionalna pokojnina pri 65 letih).

Slabše pa gre Nemčiji, Franciji in predvsem Italiji. Nemčija ohranja močno povezanost prispevkov in prejemkov, kar je težje doseči. Francija ostaja pri 60 letih upokojitvene starosti, saj ji je uspelo povečati zgolj delovno dobo. Italijo tare zelo visok javni dolg, katerega obresti bodo brez zaostritve pogojev upokojevanja postale nevzdržno visoke.

Tabela 5: Primerjava nekaterih kazalcev izbranih pokojninskih reform v EU in Srednji Evropi

Država	Leto reforme	Prijevki % plače	Delavci: upokojeni	% invalidnim	2. steber	usklajevanje	Upokoj. Starost
Italija	1995	26.6%	np	40%	da	plače/cene	65
Velika Britanija	1995	18.3%	2.06:1	6.3%	ne	cene	65
Madžarska	1998	34.5%	1.34:1	27%	da	plače/cene	62
Češka	1996	26%	np	Np	da	50% rast cen	61ž* 62m
Slovenija	2000	24.35%	1.6:1	20.9%	ne	plače ali cene – višji!	61ž 63m

np – ni podatka

*Glede na število otrok se ženskam upokojitvena starost lahko zniža do 57 let.

Vir: ZPIZ, Bela knjiga, 1997.

V tabeli 5 je videti, da so v državah razlike precejšnje. Italija kot tipična predstavnica države EU z nevzdržnim pokojninskim sistemom je izpeljala vrsto reform, predvsem po padcu politične elite, ki je vladala 40 let. Reforma leta 1993 velja za velik uspeh Dinijeve tehnične vlade. Problem Italije tiči v javnih financah, ki so močno zadolžene. Še huje, ustavno sodišče je leta 1994 naložilo vladi, naj upravičencem povrne 3.8 milijarde Ameriških dolarjev, ta pa razsodbe ne namerava upoštevati (Averting old Age Crisis, 1994). Velika Britanija je primer uspešnejše reforme, saj prihodki upokojencev prihajajo iz štirih virov: iz skromne osnovne pokojnine, dodatne pokojnine za tiste z večjimi plačami (SERPS) ter poklicnega in osebnega varčevanja.

Tabela 6: Starost ob upokojitvi v letih (m/ž), polna delovna doba ter odmerna stopnja po državah

Država	Starost M/Ž	Polna delovna doba	Odmerna st. v %
Kanada	65/65	40	40
Francija	60/60	37,5	50
Nemčija	65/65	45	70
Italija	63/58	40	80
V. Britanija	65/60	50	25
ZDA	65/65	35	40

Vir: Bešter, 2000.

Tabela 6 kaže dva trenda: upokojitvena starost brez odbitkov šele pri 65 letih in brez razlikovanja med spoloma.

5.3. DRŽAVE V RAZVOJU IN TRANZICIJSKE DRŽAVE

V državah v razvoju je skrb za ostarele v večini primerov še vedno na ramenih njihovih otrok. Na Tajskem je največji motiv staršev za rojstvo otrok v tem, da bodo skrbeli za njihovo starost. Podobno velja tudi za ruralno Kitajsko, kjer je v provinci Zhejiang celo v modi, da mladi kupijo staršem polico življenjskega zavarovanja ali rento (Insurance Replaces Traditional Gifts, 1999). V Afriki so nekatere države prav tako uvedle določene oblike zavarovanja za stare, a so izkušnje slabe. V Keniji si je vlada zaradi pomankljivega nadzora »izposodila« sredstva pokojninskih skladov velikih podjetij (Pension Schemes in Crisis, 1999).

V tranzicijskih državah se ob prehodu v tržno gospodarstvo soočajo z velikimi spremembami na socialnem področju in s slabimi obeti za standard ostarelih. Ponekod so izdatki neizmerno visoki (Makedonija, Albanija, Bolgarija), medtem ko so druge prenehali usklajevati

pokojnine z rastjo cen (v času vojne na Hrvaškem so se pokojnine v dveh letih znižale več kot polovico) (Anrews, Rashid, 1996) ali pa vlada upokojencem dolguje pokojnine za več mesecev (države nekdanje SZ).

5.3.1. SLOVENIJA

Reforma pokojninskega sistema je bila v zadnjih nekaj letih problem par excellence tudi v Sloveniji. Razlogi za to so znani, gre za celo kopico »neugodnih« objektivnih okoliščin (sprememba gospodarsko – političnega sistema, izguba jugoslovanskega trga ipd.), ki so odsevale v poslabšanem gospodarskem položaju. Število zaposlenih se je občutno zmanjšalo, hkrati se je število upokojencev povečalo; v letu 1985 so enega upokojenca »vzdrževali« trije delavci, v letu 1998 pa komaj 1,76 delavca. Če navedem še drugače se bo število upokojencev povečalo s 423.651 v letu 1999 na 484.620 v letu 2010, ter 578.628 v letu 2020. Tako se bo tudi višina izplačila starostnih pokojnin povečala procentualno enako, leta 2010 za 14%, leta 2020 pa za 36 odstotkov glede na leto 1999. Razumljiva posledica je, tako v sedanjosti, preteklosti in prihodnosti, izredno velik pritisk na pokojninsko blagajno in slabitev javnih financ (tabela 7). Rešitve problema so bile vselej »izsiljene« in vnaprej znane oziroma edino možne. To so bile povečane prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, v primeru nezadostnosti pa še dodatni transferji iz državnega proračuna. Tu kaže omeniti, da so ostale pridobljene pravice upokojencev, torej pokojnine, praktično intaktne. V tabeli 8 navajam nekaj pomembnejših kazalnikov, ki so narekovali reformo pokojninskega sistema.

Kakorkoli že, reševanje problema pokojninske blagajne je bilo učinkovito. Temeljilo je na kratkoročnih ukrepih, s ciljem zapolniti zgolj primankljaj v pokojninski blagajni.

Tabela 7: Izdatki javnih financ in pokojninski sistem (v odstotku BDP)

	1995	1996	1997	1998	1999
	ocena				
Javnofinančni oodhoki	43,1	42,4	43,2	43,8	45,1
odhodki ZPIZ	14,7	14,5	14,4	14,4	14,7
prispevki ZPIZ	12,7	10,9	10	10	10,2
Transforni prihodki ZPIZ	1	2,7	4	4,3	4,1
Primankljaj ZPIZ	-0,8	-0,7	-0,3	0,1	-0,4
Primankljaj državnega proračuna	0,9	0,7	-1,1	-1,1	-0,5
Primankljaj javnih financ	0	0,3	-1,2	-0,8	-0,6

Vir: Bilten javnih financ, MFRS, februar 2000.

Tabela 8: Pokojninski kazalniki

LETO	1985	1990	1991	1992	1995	1997	1998
Število zaposlenih na upokojenca	3,045	2,406	2,094	1,897	1,826	1,775	1,763
Prispevne stopnje na neto plače*	21	37	46,94	47,71	48,71	38,51	37,04
Delež transf. v pokoj. Blagajni (%)	-	-	-	0,055	6,455	27,029	28,329

*V prispebni stopnji so upoštevani in vključeni tako prispevki delavcev kot tudi prispevki delodajalcev.

Vir: Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 2000.

Najnovejši pokojninski zakon, ki se je mukoma rojeval v zadnjih nekaj letih (sprejet je bil 26.12.1999), je problem postavil bistveno širše. Predvsem naj bi s tem zakonom nastalo neko novo, bolj uravnoteženo razmerje med prispevki za pokojninsko zavarovanje in pokojninami

in to z vidika stroškov dela oziroma delne prevalitve pokojninskega bremena neposredno na posameznika.

Zakonske rešitve so znane, ključne pa so naslednje:

- zmanjšanje pokojniske osnove s 85 odstotkov na 72,5 odstotkov,
- podaljšanje obdobja za izračun pokojninske osnove z 10 na 18 let,
- podaljšanje delovne dobe za ženske s 35 na 38 let,
- uvedba drugega in tretjega pokojninskega stebra, (tj. prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, ko premije plačuje delodajalec oziroma posameznik), ki naj bi nadomestila izpad dohodkov upokojencem na račun nižjih pokojnin, in to iz naslova obveznega pokojninskega zavarovanja (tj. iz prvega pokojninskega stebra),
- dodatne beneficije za delavce z delovno dobo, daljše od polne dobe.

Ne smemo pa zanemariti dejstva, da so prebivalci Evropske unije in drugih razvitih držav del svojih prihrankov sami nalagali na kapitalskih trgih in si tako z delnicami in obveznicami zagotovili socialno varnost. Ta način varčevanja za starost v Sloveniji ni posebej razširjen in uveljavljen. Glavno premoženje, ki poleg pravic do pokojnine iz naslova obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja zagotavlja socialno varnost starajočega se prebivalstva, so še vedno nepremičnine državljanov. Vsekakor pa je za nas pomembno dejstvo, da so pokojninski skladi, ki pomenijo v svetu največje bogastvo, v Sloveniji prazni.

6. POKOJNINSKI SISTEMI ZA 21. STOLETJE

6.1. SMERI RAZVOJA V SVETU

Vizije drugačnih pokojninskih sistemov in novih oblik socialnega varstva za starost so se tako v svetu kot pri nas pojavile z naraščanjem stroškov javnega sistema in naraščajočim proračunskim primankljajem – povezanim s stroški pokojnin – v večini razvitih držav. Pri tem služijo za osnovo obstoječi pokojninski sistemi v določenih državah, ki naj bi bili z različnimi modifikacijami primerni za ureditev tega področja socialnega zavarovanja. Sistem pretežno

javnega pokojninskega sistema je povsod tam, kjer je do pred kratkim prevladoval, nadomestil sistem treh stebrov. Javni, socialni steber dopolnjuje več stebrov obveznega in prostovoljnega varčevanja oziroma zavarovanja za starost. Pravna ureditev sistema pokojninskih zavarovanj je poleg tega ustrezno podprta z davčnim sistemom, ki z olajšavami podpira in spodbuja varčevanje in zasebne dejavnosti na področju zavarovanja in varčevalnih programov. Strokovnjaki se že v teoretičnih razpravah močno razhajajo, vsem je skupno le to, da država ne more biti več edini in/ali najpomembnejši vir finančnih dohodkov za upokojeno generacijo. Sistem treh stebrov je zadnjih nekaj let priljubljeno izhodišče za razprave o pokojninskih zavarovanjih. Predlagana ureditev se zdi primerna tako za demografsko stare države z dobro razvitimi javnimi pokojninskimi sistemi kot za demografsko mlade države s slabo razvitimi javnimi pokojninskimi sistemi. Le postopek prehoda k predlagani rešitvi je pogojen s trenutnim socialno-ekonomskim stanjem države.

Bistvo je, da večstebmi model prinaša diverzifikacijo virov pokojninskih prejemkov in s tem zmanjšuje tveganje in zagotavlja bolj varen pokojninski sistem nasploh. Pregled pokojninskih sistemov v sodobnih državah navaja k ugotovitvi, da je tak sistem treh stebrov Svetovne banke v resnici le teoretični model, ki ga praksa skoraj ne pozna.

Stihijski razvoj in specifične okoliščine so povzročile, da je skoraj vsaka država razvila svoj, drugačen in na nek način unikaten sistem pokojninskega zavarovanja. Zato bi v Evropi lahko govorili o sistemu treh stebrov le v Švici. Švica je država, ki je zgradila učinkovit sistem odgovornosti za ostarele, dela nezmožne in svojce umrlih. Značilni sistem, ki je nastajal postopoma in v soodvisnosti od uspešnega švicarskega gospodarstva, ima zametke že v prejšnjem stoletju in je sožitje socialne varnosti, ki jo z ustrezno zakonodajo zagotavlja svojim državljanom država, ter zasebne podjetnosti delodajalcev in delojemalcev.

Ureditev tristebernega pokojninskega sistema tudi največkrat priporočajo tuji strokovnjaki in institucije. Vittas Dimitri, strokovnjak Svetovne banke, v prispevku »Swiss Chilanpore – način pokojninske reforme«⁷ predlaga sistem varstva za starost, ki temelji na dveh obveznih in enem

⁷ Swiss Chilanpore – The way forward for pension reform

prostovoljnem stebru in je mogoč samo ob izpolnjevanju nekaterih predpostavk v zvezi z delovanjem finančnih trgov, pravno varnostjo in strogim nadzorom države nad delovanjem sistema.

6.2. POMEN POKOJNINSKIH SKLADOV KOT FINANČNIH INSTITUCIJ

Za razliko od javnih-socialnih pokojninskih sistemov, ki delujejo v večini primerov na podlagi medgeneracijske izmenjave, so pokojninski skladi definirani kot nedepozitni finančni posredniki katerih osnovna dejavnost je zagotavljanje sredstev v času upokojitve. Pokojninski sklad kot nedepozitna finančna inštitucija je organiziran z namenom opravljanja specifične storitve – izplačevanja pokojnin. Nefinančne institucije – sponzorji (sponsors v ZDA, settlor v Veliki Britaniji) na podlagi pokojninskega načrta ustanovijo pokojninski sklad. Pri vključitvi posameznika v pokojninski program gre za pogodbeni odnos med varčevalcem in pokojninskim skladom in se nanaša na obveznost varčevalca, da redno vplačuje prispevke v pokojninski sklad in obveznost le-tega, da posamezniku ob in po njegovi upokojitvi izplačuje zneske pokojnine.

Iz izkušenj iz ZDA, kjer so se zasebni pokojninski skladi začeli razvijati že v drugi polovici 19. stoletja, glavni razmah pa so doživeli po drugi svetovni vojni, je pričakovati, da bodo tudi v Evropi in s tem tudi v Sloveniji pokojninski skladi postali vodilne finančne inštitucije. Obseg sredstev, ki se zbirajo v pokojninskih skladih, narašča. Prav tako narašča število zaposlenih, ki so vključeni v pokojninske načrte zaradi pridobitve dodatne pokojnine.

Napovedi za prihodnost so obetajoče:

- delež upokojencev z dodatnimi pokojninami naj bi v EU do leta 2020 narasel s sedanjih 13 odstotkov na 33 odstotkov⁸,
- delež zaposlenih z dodatnim pokojninskim zavarovanjem naj bi se povečal s sedanjih 22% na več kot 60 odstotkov vseh zaposlenih,
- sredstva evropskih pokojninskih skladov naj bi se z 1,627 milijarde ECU konec leta 1997 do leta 2020 povečala na 11,811 milijarde ECU⁹.

Strokovnjaki napovedujejo, da bodo pokojninski skladi največ prispevali k poglobitvi in likvidnosti kapitalskih trgov, s tem pa tudi k dolgoročnim naložbam, ekonomski rasti in oblikovanju novih delovnih mest. Pri tem bo treba doseči načelo minimalne polnosti in načelo preudarnosti naložb pokojninskih skladov ter transparentnost delovanja. Prav tako pomemben je kakovosten in strokoven nadzor.

Naraščajoč obseg sredstev pokojninskih skladov bo imel po mnenju strokovnjakov številne pozitivne posledice, kot so:

- večja eksistenčna varnost zavarovancev – članov skladov in prejemnikov dodatnih pokojnin,
- večja ponudba dolgoročnih sredstev na kapitalskih trgih, kar naj bi vplivalo na boljše možnosti razpršitve naložb in s tem na zmanjšanje tveganja,
- pokojninski skladi bodo največ prispevali k poglobitvi in likvidnosti kapitalskega trga in s tem k dolgoročnim naložbam, gospodarski rasti in oblikovanju novih delovnih mest,
- večja konkurenca med upravljalci skladov naj bi vodila k večji učinkovitosti in višjim profesionalnim standardom ter prispevala k večji transparentnosti in učinkovitosti gospodarskih družb.

⁸ V državah z razvitimi pokojninskimi skladi, kot so Velika Britanija, Nizozemska in Irska, delež dodatnih pokojnin že danes presega raven, ki jo bo celotna EU dosegla šele čez 20 let.

⁹ V napovedih do leta 2020 je upoštevana nominalna rast 9% letno.

Tabela 9: Ciljni viri pokojninskih prihodkov v EU leta 2020

	Delež 1994	Ciljni delež 2020
Pay-as-you-go	88,8 %	64,0 %
Drugi steber*	7,0 %	28,5 %
Tretji steber**	0,9 %	4,5 %
Program socialnih pomoči	3,3 %	3,0 %
	100 %	100 %

*dodatno pokojninsko zavarovanje, kjer je (so) plačnik delodajalec (podjetniško pokojninsko zavarovanje)

**dodatno pokojninsko zavarovanje, kjer je plačnik zavarovanec

Vir: A survey of pensions, 2002, str.63

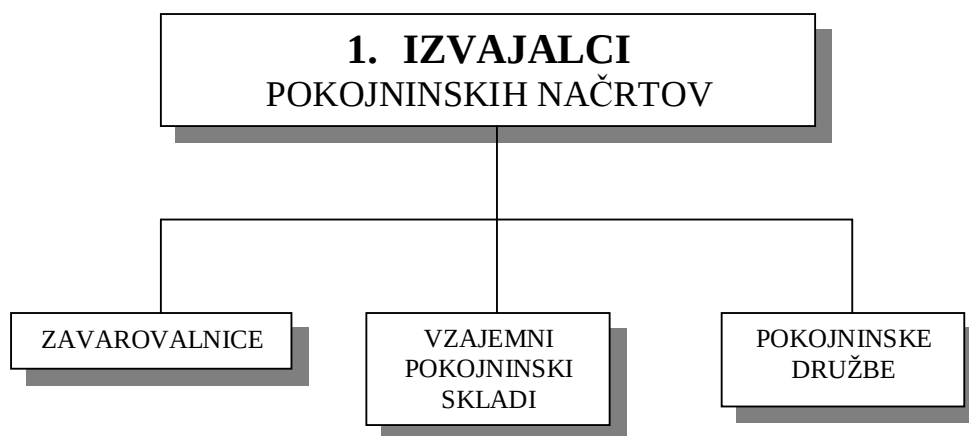
6.3. POKOJNINSKI SKLADI V SLOVENIJI

ZPIZ (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju), ki velja od 1.1. 2000, je v sistem invalidskega in pokojninskega zavarovanja Slovenije z uvedbo dodatnih pokojninskih zavarovanj vnesel nove finančne institucije, ki bodo izvajale ta zavarovanja. Pokojninska reforma znižuje pokojnine v okviru obveznega zavarovanja in zaostre kriterije za upokojitev, daje pa možnost za vključitev v prostovoljne oblike dodatnih pokojninskih zavarovanj.

6.3.1. POKOJNINSKI NAČRT

V Sloveniji lahko v skladu z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju izvajajo pokojninske načrte prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja zavarovalnice, vzajemni pokojninski skladi in pokojninske družbe.

Slika 6: Izvajalci pokojninskih načrtov

Vir: Prohaska, 1999, str. 7.

Pokojninski načrt določa pogoje za pridobitev pravic v okviru drugega stebra pokojninskega zavarovanja, vrsto in obseg teh pravic ter postopek za njihovo uveljavitev. Vendar pa mora biti pokojninski načrt, če želimo na njegovi podlagi uveljavljati davčne olajšave, predlagan in potrjen s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstva za finance, Agencije za trg vrednostnih papirjev in Davčnega urada RS, ki vpiše potrjen pokojninski načrt v posebni register (Klemenčič, Redejko, 2000, str. 30). Olajšav sta deležna tako zavarovanec, kot tudi delodajalec, vendar morajo zneski mesečne premije zadostiti v zakonu predpisanim okvirom. Omejitev za pristop k pokojninskemu načrtu ni in se vanj lahko vključijo tako posamezniki kot podjetja.

6.3.2. OBLIKE POKOJNINSKIH SKLADOV

Pokojninski načrt lahko izvajajo pokojninski skladi, kar ureja ZPIZ ter zavarovalnice, ki imajo dovoljenje za opravljanje poslov življenjskega zavarovanja, pri čemer se ZPIZ naslanja tudi na Zakon o zavarovalništvu (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999). V diplomskem delu se bom omejil le na pokojninske sklade, ki se lahko oblikujejo kot vzajemni pokojninski skladi, ali se ustanovijo kot pokojninska družba.

6.3.2.1. VZAJEMNI POKOJNINSKI SKLADI

Vzajemni pokojninski sklad je premoženje, ki je financirano s sredstvi, zbranimi z vplačili premij prostovoljnega dodatnega zavarovanja, oziroma je ustvarjeno za upravljanje s temi sredstvi in je namenjeno kritju obveznosti do zavarovancev. Vzajemni pokojninski sklad ni pravna oseba, premoženje sklada pa je izključno v lasti zavarovancev in strogo ločeno od premoženja osebe, ki je oblikovala pokojninski načrt, ter osebe, ki upravlja s premoženjem sklada (Gornjak, 1999, str. 29). Gre za to, da teh sredstev upravitelj ali oblikovalec pokojninskega načrta ne more npr. vključiti v svojo stečajno maso ali jih porabiti za poplačilo svojih obveznosti, marveč mora z njimi preudarno gospodariti. Ustanovitelji vzajemnega sklada so lahko delodajalci (vsak zase ali skupno) in finančne institucije (banke, zavarovalnice).

Vzajemni pokojninski sklad je lahko zaprt ali odprt. Za zaprt vzajemni pokojninski sklad je značilno, da člani lahko postanejo le osebe, ki so v delovnem razmerju pri delodajalcu, ki tak sklad ustanovi in ga oblikuje. Upravljanje takega sklada pa se s pogodbo prenese na družbo za upravljanje, ki ima ustrezna dovoljenja za upravljanje poslov. Član odprtega pokojninskega sklada pa je lahko katerakoli oseba in članstvo ni pogojeno z delovnim razmerjem, oseba mora biti vključena le v sistem obveznega zavarovanja. Odprt sklad lahko ustanovi banka ali zavarovalnica, ki ima ustrezna dovoljenja (Bilten Ljubljanske borze, julij 2000, str. 22).

Posli upravljanja vzjemnega pokojninskega sklada obsegajo zbiranje premij in vodenje osebnih računov zavarovancev – članov skladov, upravljanje s premoženjem sklada in unovčevanje oziroma izplačevanje odkupnih vrednosti (Bogataj, David, 2001, str. 50).

Upravljalec sme naložiti sredstva sklada v tiste oblike naložb ter z omejitvami, ki so določene za nalaganje matematičnih rezervacij (Špilek, Bršič, 1998, str. 14):

1. v vrednostne papirje RS ter v posojila, za katerih obrestovanje in vračilo jamči država (skupno stanje mora znašati najmanj 30 odstotkov naložb),
2. v domače nepremičnine s stalnimi prihodki (največ 30 odstotkov naložb),
3. v dolžniške vrednostne papirje (razen obveznice RS), s katerimi se trguje na slovenski borzi (največ 25 odstotkov naložb),
4. v lastniške vrednostne papirje, s katerimi se trguje na slovenski borzi (največ 10 odstotkov naložb),
5. v depozite in druge naložbe domače banke (največ 30 odstotkov naložb),
6. v tiste tuje vrednostne papirje in z omejitvami, ki jih predpiše minister za finance.

6.3.2.2. POKOJNINSKE DRUŽBE

Pokojninska družba je posebna oblika zavarovalne delniške družbe, ki opravlja izključno zavarovalne posle prostovoljnega dodatnega zavarovanja (Klemenčič, Marko, 2000, str. 30). Pokojninska družba lahko, nasprotno od vzajemnih pokojninskih skladov, opravlja vse tri vrste poslov dodatnega zavarovanja, torej:

- zbiranje premije in vodenje računov zavarovancev,
- upravljanje s premoženjem in
- izplačevanje pokojninskih rent (vzajemni pokojninski skladi morajo za to vrsto posla skleniti pogodbo ali s pokojninsko družbo ali z zavarovalnico).

Izvajalec dodatnega pokojninskega zavarovanja v obdobju črpanja pravic (obdobju, ko zavarovanec ali upravičenec prejema dodatno pokojnino) je torej lahko le pokojninska družba ali zavarovalnica. Zaradi načina ponudbe in delovanja teh zavarovanj v Sloveniji imajo zdaj

zavarovalnice prednostni položaj, saj imajo kakovosten kader z akutarskimi licencami (Klemenčič, Redejko, 2000, str. 31).

6.3.2.3. DONOSNOST POKOJNINSKIH NAČRTOV

V začetku leta 2001 je bilo s strani ministrstva za delo odobrenih že 16 pokojninskih načrtov, sedem pa jih je na odobritev še čakalo. Zaradi reforme pokojninskega sistema se trg pokojninskih zavarovanj v Sloveniji kar hitro povečuje kar občutijo tudi izvajalci pokojninskih načrtov, ki bi radi svoj ciljni tržni delež dosegli sedaj, ko se trg razvija in je povpraševanje lažje in ceneje zadovoljiti, kot kasneje, ko bo za povečanje tržnega deleža potrebno vložiti veliko napora in dodatnih sredstev. Število pokojninskih načrtov je zato verjetno že danes preveliko za naš relativno majhen trg, kar pomeni, da se bo sčasoma število zmanjšalo, saj bo potrebno zagotoviti ustrezno koncentracijo sredstev zaradi znižanja stroškov in povišanja donosa.

Težave za investitorje se kažejo v pomankanju oprijemljivih meril za vlaganje, saj so skladi šele začeli s poslovanjem in se na pretekle rezultate ni mogoče opreti. Ostanejo le napovedi upravljalcev in morebitne preference, v kolikor gre seveda za institucije, ki so se uveljavile z dosedanjim poslovanjem na nekaterih drugih trgih. Edini doslej zares pregleden način upravljanja premoženja s preverljivimi podatki so bili v Sloveniji vzajemni skladi. Med njimi deluje tudi nekaj tako imenovanih obvezniških skladov, ki imajo približno podobno strukturo (manj kot 50 odstotkov delnic oziroma več kot 50 odstotkov obveznic), kot jo imajo naložbe izvajalcev dodatnega prostovoljnega pokojninskega zavarovanja. Njihove upravljske provizije znašajo en oziroma dva odstotka na leto, medtem ko pokojninski načrti razen ene izjeme predvidevajo 1,5 odstotno provizijo. Nobeden od omenjenih skladov doslej še ni vlagal v vrednostne papirje tujih izdajateljev. Njihovi povprečni letni neto donosi (rast vrednosti enote premoženja ob že upoštevani upravljski proviziji) se trenutno gibljejo med 11,01 in 13,59 odstotka (v obdobju zadnjih 36 mesecev) oziroma med 8 in 12,38 odstotka (zadnjih 60 mesecev) nominalno v tolarjih. Ob upoštevanju gibanja temeljne obrestne mere v teh dveh obdobjih ugotovimo, da je imel najuspešnejši sklad v triletnem obdobju donos približno TOM

+ 5,2 odstotka, najuspešnejši v petletnem obdobju pa TOM + 3,5 odstotka. Tabela 10 povzema te rezultate in jasno kaže, da na uspešnost bistveno vpliva to, kaj smo izbrali za merilo realnega donosa.

Tabela 10: Donosnost najuspešnejših slovenskih vzajemnih skladov

VPLIV MERIL REALNEGA DONOSA				
Najuspešnejši obvezniški sklad v obdobju	Povprečni nominalni letni donos v SIT	Povprečni »realni donos« v obdobju	Povprečni donos, izražen v USD	Povprečni donos, izražen v DEM
zadnjih 3 let	13,59 %	TOM + 5,2 %	USD + 0,5 %	DEM + 8,7 %
zadnjih 5 let	12,38 %	TOM + 3,5 %	< USD + 0 % (ne dosega niti rasti t)	DEM + 7,6 %

Vir: Kodrič, 2000

Znano je, da bo naložbena struktura slovenskih pokojninskih skladov bolj podobna tisti v nekaterih evropskih državah kot v Severni Ameriki. Ključna razlika med današnjim evropskim kontinentalnim in anglosaškim varčevalcem je predvsem v temeljnem instrumentu varčevanja. Medtem ko kontinentalni varčevalci prihranke še vedno plemenitijo skoraj izključno v obliki dolžniških finančnih instrumentov, lastniški vrednostni papirji v prihrankih anglosaških gospodinjstev predstavljajo čedalje bolj prevladujoč delež.

Navedem naj torej vsaj nekaj preteklih donosov tujih pokojninskih skladov, ki naj bi bili primerljivi s slovenskimi. Ena izmed kategorij pokojninskih skladov v Veliki Britaniji so tako imenovani »defensive managed pension pension funds«, ki imajo delež delnic omejen na 35 odstotkov. Po podatkih podjetja Lipper Analytical Services ima ta kategorija trenutno v povprečju 8,4 odstotni bruto letni donos, pred odbitjem upravljalških provizij in drugih stroškov upravljanja in izvajanja¹⁰, v zadnjih petih letih. Drugi vir, podjetje Micropal iz

¹⁰ Upravljalška provizija v Sloveniji znaša 1,5% kar jetudi zakonski maksimum, vstopni stroški znašajo 6%, prva tri leta poslovanja sklada tudi do 9%, izstopni stroški pa znašajo 1% pri izrednem prehajanju medtem ko jih pri rednem ni.

skupine Standard and Poor's, za isto kategorijo navaja povprečen 9,9 odstotni donos v zadnjem desetletnem obdobju. Za Nemčijo pa se poroča o 5,92 odstotni donosnosti skladov v zadnjih 15 letih (Žnidaršič-Kranjc, 2000, str. 5). Kar zadeva naložbe v tujini, predpostavljamo, da bodo slovenski upravljalci kljub trenutnemu pomanjkanju izkušenj sčasoma pri njihovem upravljanju v povprečju podobno uspešni kot njihovi kolegi po svetu.

Primerjavo pokojninskih načrtov sem prikazal v tabeli 11 v prilogi (Priloge, str. 2). Kot je razvidno iz tabele se zjamčeni donos pokojninskih načrtov giblje med 40 odstotkov in 70 odstotkov povprečne letne obrestne mere na dolgoročne državne vrednostne papirje. Ker je povprečna donosnost državnih vrednostni papirjev trenutno blizu pet odstotkov, to pomeni približno dve odstotno realno letno donosnost pokojninskih načrtov. Obljubljene donosnosti pokojninskih načrtov po napovedih izvajalcev zjamčene močno presegajo in se po njihovih ocenah gibljejo med 5,5 in 6,8 odstotki ob nizkem tveganju. Dva ponudnika pa sta se odločila tudi za malo bolj tvegano naložbeno politiko in realno donosnostjo okrog deset odstotkov. Čeprav donosnost verjetno ne bo odločilni dejavnik pri vstopu v dodatno pokojninsko zavarovanje, pa ostaja dejstvo, da je ta hip pri slovenskih bankah možno obročno varčevati na petletno obdobje z obrestno mero $TOM + 5$ odstotkov ali celo $TOM + 5,75$ odstotkov. Obrestna mera je v tem primeru sicer sprejemljiva, vendar ni nobenih vstopnih provizij in naložbenega tveganja. Konkurenčnost ponudnikov pokojninskih načrtov torej ni sama po sebi umevna. Izvajalci prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja se bodo morali močno potruditi, da bodo konkurenčni na trgu ponudnikov finančnih storitev. Pri tistih, ki se bodo aktivno lotili tujine, pa bo potrebno še nekaj sreče pri obvladovanju medvalutnih nihanj.

6.3.2.4. PRIHODNOST POKOJNINSKIH SKLADOV

V svetu vse več držav sprejema naložbeni sistem financiranja, zato se vsak mesec v pokojninskih skladih nabira veliko sredstev, ki jih je potrebno čim uspešnejše naložiti. Povpraševanje po delnicah, obveznicah, nepremičninah in drugih oblikah finančnih naložb se vztrajno povečuje, cene pa so višje in posledično povečujejo tudi donosnost portfelja. V kolikor bodo pokojninski načrti tudi v Sloveniji dovolj donosni, pri tem je potrebno upoštevati

tudi pozitivne učinke davčnih olajšav, da bodo zanimivi za investitorje, se bo tudi v Sloveniji v njih nabralo precej kapitala. Po ocenah naj bi se v pokojninskih skladih letno nabralo za 60 milijarde SIT kapitala v obliki likvidnih sredstev. Pomankljivost slovenskega kapitalskega trga pa je ravno majhnost in zaprtost. Če torej ne bo prišlo do povečanja trga ali povečanja možnosti naložb na tuje trge, bo ta sredstva težko investirati naprej, ali pa se bo to zgodilo po visokih cenah. Še zlasti je problematičen trg obveznic, kjer je primarnih emisij malo, poleg tega pa ima velik delež država, ki tako s trga izrinja podjetja. Če bo prihajalo do prevelikih emisij državnih obveznic, se bo namreč najkakovostnejše varčevanje v smislu najbolj dolgoročnega varčevanja »recikliralo« v javni dolg. Poleg tega pa smo po mnenju dr. Veselinoviča z Ljubljanske borze optimalen trenutek za odprtje trga zamudili, saj se gibanja v plačilni bilanci v tem pogledu slabšajo.

Kljub navedenim slabostim in pomankljivosti, ki tarejo slovenski kapitalski trg in s tem razvojne možnosti dodatnih oblik pokojninskega varčevanja, se vendarle približujemo sistemu, ki omogoča mlajši in srednji populaciji vključitev v atraktivne oblike namenskega varčevanja in reševanja pokojninske problematike sedanje in bodoče generacije. Razvoj učinkovitih pokojninskih skladov bo prispeval k dvigu splošne ravni varčevanja, ki ga je v Sloveniji danes premalo, in razvoju kapitalskega trga. Da pa bomo dejansko uspeli ustvariti učinkovit sistem pokojninskih skladov in s tem doseči prej omenjene cilje, bo treba sedanjo obliko naložbenega sistema financiranja in pogoje, v katerih deluje, verjetno še nekoliko dodelati.

7. SKLEP

Prebivalstvo se hitro stara, problemi, povezani s starejšo, upokojeno generacijo so vsak dan bolj pereči. Pokojninska zavarovanja so vroča tema tako pri nas kot v svetu. Z iskanjem primernih rešitev se ubadajo tako v razviti Ameriki in Evropi kot tudi v Aziji in Latinski Ameriki. Slovenija pri tem ni izjema.

Namen diplomskega dela je skozi zgodovinski razvoj nastajanja in oblikovanja pokojninskih sistemov prikazati prednosti in pomakljivosti posameznih oblik pokojninskih sistemov in nakazati smeri razvoja bodočih pokojninskih zavarovanj.

Posamezne države so se tekom zgodovinskega razvoja odločale za različne kombinacije zavarovanj, zato je ureditev v vsaki državi unikaten sistem. Anglija in ZDA sta predstavnici držav z relativno šibko vlogo socialnega pokojninskega sistema, ki močno prevladuje v državah kontinentalne Evrope.

Kljub raznolikim rešitvam se vse sodobne države spopadajo s previsokimi stroški, ki jih namenjajo za upokojence. Mlajše, številčno šibkejše generacije nosijo breme socialnih izdatkov, med katerimi so stroški za pokojnine največji. V diplomskem delu so podani vzroki za aktualne probleme pokojninskih zavarovanj, napovedi prihodnjih pričakovanj in konkretne spremembe v okviru izvajanja reform pokojninskih zavarovanj.

Zaradi pomena krize javnih pokojninskih sistemov za gospodarsko in finančno življenje posamezne države, ki v primeru neugodnih demografskih gibanj ruši razmerje med pričakovanimi koristmi in vplačanimi prispevki zavarovancev, je bilo ugotovljeno, da očitno najbolje deluje večstebni model, ki ga v optimalnem teoretičnem primeru sestavljajo obvezni javni naložbeni in obvezni, vendar privatni naložbeni steber, ter dodatni prostovoljni naložbeni steber. S pokojninskimi prihranki drugega in tretjega stebra upravljajo privatni pokojninski skladi. Gre za novo kategorijo institucionalnih investitorjev, ki za zbrane prihranke na pokojninskih računih svojih varčevalcev iščejo ustrezne dolgoročne naložbe. Ugodna davčna

obravnavi pa pomeni eno glavnih prednosti prostovoljnega pokojninskega zavarovanja pred ostalimi oblikami zavarovanj.

V Sloveniji sta pravkar menili dve leti, odkar je začel veljati novi zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je vpeljal možnost prostovoljnega dodatnega zavarovanja. Kljub temu, da za marsikoga postopno zviševanje upokojitvene starosti in nižanje pokojninske osnove ni najbolj sprejemljivo, podatki dokazujejo, da je bila pokojninska reforma nujna. Število zaposlenih v primerjavi s številom upokojencev upada že vrsto let, do leta 2025 pa naj bi bilo število oseb, ki vplačujejo v Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, enako številu tistih, ki iz njega črpajo. Ob spremenjeni pokojninski zakonodaji postaja vse bolj jasno, da bomo morali za svojo finančno prihodnost poskrbeti predvsem sami. Prostovoljno dodatno zavarovanje tudi v Sloveniji postaja vse bolj aktualno. Ugotavljam, da je ponudnikov, ki izvajajo prostovoljna dodatna pokojninska zavarovanja dovolj. Na nas samih pa je odločitev, kako ravnati in prevzemati tveganje ter odgovornost, ki nam jo nalaga svoboda odločanja.

LITERATURA

1. ANDREWS Emily, RASHID Mansoor: The Financing of Pension Systems in Central and Eastern Europe. Washington: World Bank, 1996. 40 str.
2. Averting the Old Age Crisis – A World Bank Policy Research Report. Oxford: Oxford University Press, 1994. 402 str.
3. BARR, WHYNES: Issues in the economics of welfare. London: Macmillan, 1993. 169 str.
4. Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 1997. 313 str.
5. BEŠTER Mara, BREGAR Lea: Ekonomska statistika 1. del. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1992. 172 str.
6. BEŠTER Helena: Pokojninski sistemi v svetu in pri nas. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 144 str.
7. BEŠTER Helena: Usmeritve evropskih pokojninskih skladov za 21. stoletje. Bančni vestnik, Ljubljana, 49(2000), 7/8, str. 11.
8. BLAKE David: Pension Schemes and Pension Funds in the United Kingdom. Oxford: Oxford University Press, 1995.
9. BOGATAJ David: Pokojninski skladi in pokojninske družbe. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 137 str.
10. BOSWORTH et al.: Ageing and pension expenditure prospects in the Western world. Bruselj: Evropska komisija, 1996. 199 str.
11. Can We Afford to Grow Old?. Research Memorandum. The Hague: Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, 1997. 69 str.
12. Employee Benefit Reference Manual 1996. Zürich: Swiss Life Rentenanstalt, 1996. 608 str.
13. FABEL Oliver: The Economics of Pensions and Variable Retirement Schemes. Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 1994, 211 str.
14. GORNJAK Mojca: Pokojninski skladi v Sloveniji. Kapital, Maribor, 9 (1999), 223/224, str. 28-29.

15. Insurance Replaces Traditional Gifts.
[URL:<http://www.phmic.com/web.nsf/dd5cab6801f1723585256474005327c8/838c8e3af85574ba8625666d004d8f65?OpenDocument>], 1999.
16. KALČIČ Miran: Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. Denar, Ljubljana, 2001, 16, str. 7-14.
17. KLEMENČIČ Marko, REDEJKO Špela: Pokojninski načrti in skladi. Kapital, Maribor, 5 (2000), str. 30-31.
18. KONČINA Miroslav: Pokojninska reforma – zahteve čez meje možnega. Bančni vestnik, Ljubljana, 48 (1999), april, str.47.
19. KONČINA Miroslav: Sistemska in bilančna povezanost prvega in drugega stebra pokojninske reforme. Bančni vestnik, Ljubljana, 50 (2001), april, str. 18-21.
20. LAROQUE Michael: Pension System in Europe and Slovenia. Ljubljana: Konferenca o reformi pokojninskega sistema, junij 1995, 13 str.
21. Maintaining Prosperity in an Ageing Society. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1999, 142 str.
22. Pension Schemes in Crisis. Washington (D.C.): International Monetary Fund, Occasional paper, 1999, 147 str.
23. PONDS Eduard: Pension Funds in the Capital Market in the Netherlands. Budapest: Konferenca o pokojninskih sistemih, april 1996. 14 str.
24. PROHASKA Zdenko: Finančni trgi. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999, 149 str.
25. Remarks of the President on Universal Savings Account. The White House: Office of the Press Secretary. [URL: http://www.network-democracy.org/social-security/bb/proposals/clinton_usa_accounts.html], 14. april, 1999.
26. RUPNIK Lado: Sistem dajatev in pogoji gospodarjenja. Jb-revija, Ljubljana, 1992, 8-9, str. 105-114.
27. STANOVNIK Tine, KUHAR Avgušтина: Selitveno gibanje prebivalstva Republike Slovenije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1992, 803 str.
28. STOŠIĆ, Marko: Finančni položaj sistema obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije v prihodnosti. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. 2000, 47 str.
29. Survey of pensions. The Economist, 16. februar, 2002, str. 54

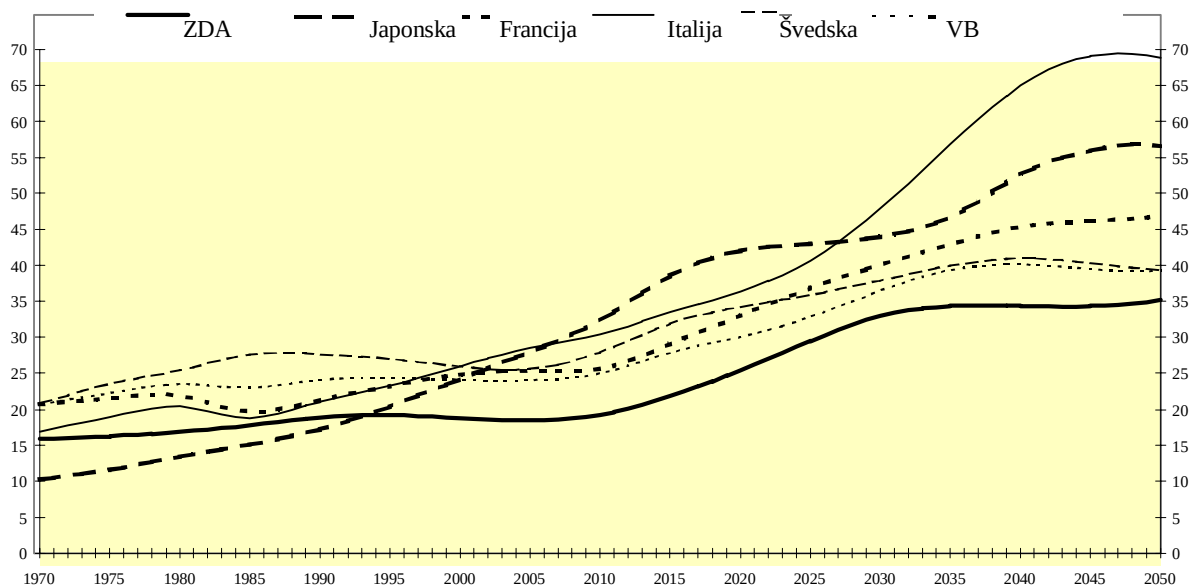
30. ŠKOBERNE Anjuta: Primerjalni pregled sistemov pokojninskega varstva. Podjetje delo, Ljubljana, 1992, 8, str. 926-938
31. ŠPILEK Hedvika, BRŠČIČ Bernard: Pregled stanja in perspektive prostovoljnega pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji. Raziskovalno poročilo: Povezava sociodemografskih, fiskalnih in instrumentalnih vidikov za zagotavljanje socialne varnosti, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1998, str. 3-23
32. TAMBURI Giovanni, MOUTON Pierre: The Uncertain Frontier Between Private and Public Pension Schemes. International Social Security Review, Geneva, (2) 1986, str. 127-140.
33. The maroeconomic implications of ageing in a global context.
[URL:[http://www.oilis.oecd.org/oilis/1998doc.nsf/LinkTo/ECO-WKP\(98\)13](http://www.oilis.oecd.org/oilis/1998doc.nsf/LinkTo/ECO-WKP(98)13)], 1998.
34. ŽNIDARŠIČ-KRANJC Alenka: Problemi in izzivi oblikovanja slovenskih pokojninskih skladov z vidika upraviteljev portfeljev. Finance, Ljubljana, 2000, 81, str. 2-5.

VIRI

1. Bilten javnih financ. Ljubljana: Ministrstvo za finance Republike Slovenije, februar, 2000.
2. Bilten Ljubljanske borze. Ljubljana: Ljubljanska borza vrednostnih papirjev, 10 (2000), 18, 28 str.
3. Inštitut za ekonomska raziskovanja. Ljubljana: Interno gradivo, 2000.
4. KODRIČ Sandi: Kakšni so donosi pokojninskih skladov.
[URL:<http://www.finance-on.net/show.php?id=1449>], 26.12.2000.
5. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99).

PRILOGA

Slika 1: Delež starega prebivalstva v izbranih državah

Vir: The macroeconomics implications of ageing in a global context, 1998.

Tabela 10: Predstavitev pokojninskih načrtov

Pokojninski načrt	Višina zajamčenega donosa (1)	Ciljna sestava naložb (2)	Predvideno nalaganje v tujini (3)	Dodatne vrste zavarovanj (4)	Vstopni stroški v % (5)	Izstopni stroški (6)	Upravljalška provizija
Odobreni načrti							
Adriatic	60%	D=do 30, O=do 15, IK=do 40, T=do 5, N=dso 30, BD=do 30, G=do 3			Najmanj 5 in največ 5,95%, prva tri leta pa za 50% več	0/0,1-1	1,50%
Banka Koper	50%	D=do 40, O=nad 50, BD=do30, N=do 10	Naložbe so predvidene		4,25	1/1	1,50%
Generali SKB (Leon 1)	60%	D+O=do 50, O+BD=vsaj 50, D+IK=do 50, N=do 10	65%	D	6	1/1	1,50%
Generali SKB (Leon 2)	60%	O=do 25, D+IK=vsaj 50, N=do 10, BD=do 20	80%	D	6	1/1	1,50%
Kapitalska družba	60%	D=do 30, IK=do 25, BD=do 25	Do 20%		6/6/6/ (9)	1/1	1,50%
Krekova zavarovalnica	50%	D=do 10, O=do 65, IK=do 30, T=do 5, N=do 10, BD=do 25	Do 30%	I, D	8/7/6/5	1/1	1,50%
Moja naložba	60%	D=do 30, O=do 95, IK=do 30, T=do 20, N=do 10, BD=do 25			8/7/6/5	1/1	1,50%
Moja pokoj. Družba SKB	70%	D=10, O=50, IK=25, T=5, N=1, BD=9				1/1	1,50%
Pokojninska družba A (AC)	40%	D=30, O+IK+T+N+BD=70	45%	I, D	8/7/6/5	0/1	1,50%
Prva pokojninska družba (I)	40%	D=do 10, O=do 90, IK=do 10	Odvisno od donosov		3	1/1	1,25%
Prva pokojninska družba (II) in (III)	40%	D=do 30, O=do 60, IK=do 10, BD=do 5, N=do 5	PPD (II) 50% PPD (III) 80%		8,5/7,5/6,5/5,5	1/1	1,50%
Skupna pokojninska družba	50%	D=25, O+IK=45, N=10, BD=20				0/1	1,50%
Slovenica	50%	D=30, O=50, N=17, BD=3	50%	I, D		0/1	1,50%
Zavarovalnica Maribor	60%	D=do 30, O=do 80, IK=do 30, T=do 20, BD=do 25, N=do 10		I, D	8/7/6/5	1/1	1,50%
Zavarovalnica Triglav	50%	D=10, O=70, IK=10, BD=10	20%	I, D	8,7/8,7/8,7/5,8	0/1	1,50%
Neodobreni načrti							
Abanka	50%	D=do 30, O=40-50, BD=do 20	20%	I,D	8,7/8,7/8,7/5,8	0/1	1,50%
Poštna banka (Druga penzija)	55%	D=do 30, O=do 50, IK=do 40, T=do 5, N=do 30, BD=do 30, G=do 3	Ni omejitev		Najmanj 5,10 in največ 5,95%, prva tri leta pa za 50% več	0/0,1-1	1,50%
Prima	50%	BD+N+O=80, D+IK+T=20	50%		9/9/9/6	0/1	1,50%
Probanka	60%	Največ 60 v last. VP in največ 40 v dolž. VP	40%-60%		8/8/8/5,6	do 1/1	1,50%
Prva pokojninska družba (IV)	40%	D=do10, O=35, IK=20, T=2, N=3,BD=30	50%		8,5/7,5/6,5/5,5	1/1	1,50%
Sklad obrtnikov in podjetnikov	60%	D=10, O=35, IK=20, T=2, N=3,BD=30	10%	I,D	7/6/5/5	1/1	1,50%
Tilia	60%	D=15, O=70, IK+T+N=5, BD=10	30%		8/7/6/5	1/1	1,50%

(1) V odstotku od povprečne letne obrestne mere na državne VP z dospelostjo nad enim letom

(2) D – delež delnic, O – delež obveznic, IK – delež investicijskih kuponov vzajemnih skladov oz. delnic invest. Družb, T – delež ustrezno zavarovanih terjatev iz naslova posojil, N – delež nepremičnin, BD – delež bančnih depozitov, G – gotovina v blagajni

(3) Delež naloženih sredstev v tujini

(4) I – dodatna invalidska pokojnina, D – dodatna družinska pokojnina

(5) 1. leto / 2. leto / 3. leto / kasneje

(6) redno prenehanje / izredno prenehanje

(9) po petih letih se znižujejo pi 0,1% in dosežejo najnižjo vrednost 4% po 25 letih

Vir: Kalčič, 2001.